

**Мапирање на потребите на децата и
лицата со хендикеп во Битолскиот регион**

*Извештај и анализа по
спроведено истражување*

Октомври, 2018

Наслов:

**Мапирање на потребите на децата и лицата со хендикеп во Битолскиот регион
*Извештај и анализа по спроведено истражување***

Изготвувач на извештајот:

Ресурсен Центар на родители на деца со посебни потреби

ул. „Васко Карангелески“ бр. 33

1000 Скопје

Тел. 02/2457-407

resursen.centar@yahoo.com

www.resursencentar.mk

Статистичка обработка на податоци: Здружение на млади аналитичари и истражувачи (ЗМАИ)

Лектура: Гордана Ацеска

Тираж: 50 примероци

Истражувањето и печатењето на извештајот се овозможени со финансиска поддршка од Полио Плус-движење против хендикеп, преку програмата за мали грантови, а во рамките на проектот: „Маргина Обскура – прашањето на хендикеп во пристапувањето кон Европската Унија“, поддржан од страна на Европската Унија.

Содржината и ставовите изнесени во овој извештај се на авторот и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата и политиките на Полио Плус и ЕУ.

Проектот Проектот „Маргина Обскура“ е поддржан од страна на Европската Унија

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД.....	7
2. ОПИС НА ПРОБЛЕМОТ	7
3. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО.....	9
3.1. Цели на истражувањето	9
3.2. Очекувани резултати	9
3.3. Приод, методологија и улоги на спроведување	10
3.4. Целни групи и крајни корисници	11
4. АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ	11
4.1 Анализа на добиени резултати од ПРАШАЛНИК - А.....	11
4.1.1 Социо-економски статус на семејствата	11
4.1.2 Здравство	15
4.1.3 Образование	19
4.1.4 Дискриминација.....	23
4.1.5 Потребни сервиси и услови	26
4.2 Анализа на добиени резултати од Б – ПРАШАЛНИК.....	29
4.2.1 Образование	30
4.2.2 Брак и семејство.....	32
4.2.3 Вработување.....	35
4.2.4 Дискриминација.....	44
5. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	49
5.1 Заклучоци	49
5.2 Препораки	52
6. ОРГАНИЗАЦИСКО И ПРОГРАМСКО ПОРТФОЛИО НА ЗДРУЖЕНИЕТО РЕСУРСЕН ЦЕНТАР НА РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ	53
7. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	54
8. ПРИЛОЗИ.....	55

Кратенки користени во извештајот	
РЦ	Ресурсен центар на родители на деца со посебни потреби
МТСП	Министерство за труд и социјална политика на РМ
КПЛП	Конвенција за правата на лицата со попреченост
ЈУМЦБ	ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа во Битола
ФЗОМ	Фонд за здравствено осигурување на Република Македонија
МОН	Министерство за образование и наука на Република Македонија
ИОП	Индивидуален образовен план
АВРМ	Агенцијата за вработување на Република Македонија

1. ВОВЕД

Согласно најновите податоци на Светската здравствена организација (СЗО) 15% од населението живее со некоја форма на попреченост. Од нив 2 – 4 % се соочуваат со значителни тешкотии во функционирањето. Користејќи ги податоците од последниот попис на населението направен во Република Македонија во 2002 година, тоа значи дека 303382 граѓани живеат со некој вид на попреченост. Во отсуство на статистички податоци за точниот број на деца и лица со пореченост Ресурсниот центар на родители на деца со посебни потреби во 2015 година започна со креирање на сопствена база на податоци за семејства на деца и лица со посебни потреби (во моментот околу 3000 семејства на деца и лица кои се попишани воглавно од општините во внатрешноста на Р.Македонија).

Почнувајќи со својата активна работа во 2014 година, Ресурсниот центар на родители на деца со посебни потреби заклучи дека многу мал број на локални организации на родители на деца и лица со посебни потреби се вклучени во креирањето на јавните политики и донесување на одлуки на локално ниво.

Инклузијата на лицата со посебни потреби е предмет на неколку стратешки документи: Национална Стратегија за изедначување на правата на лицата со попреченост 2010 – 2018¹; Национална здравствена стратегија 2016 – 2020²; Стратегија за образование 2016 – 2020 година³. Ратификацијата на Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп⁴ ја обврза Република Македонија да го промовира, заштити и да обезбеди целосно уживање на човековите права на лицата со посебни потреби и да се осигура дека тие уживаат целосна еднаквост согласно законот на национално и на локално ниво. Лицата со хендикеп се оние кои се движечка сила, но само добро информирани луѓе, решителни и обединети, можат да дејствуваат на квалитетен начин. Здруженијата на лица со хендикеп мора да бидат клучни заштитници и промотори на нивните права.

Целта на овој проект е *да ги детектира и утврди потребите и проблемите со кои се соочуваат семејствата на децата со посебни потреби и лицата со посебни потреби, да ја зајакне меѓусебната соработка на здруженијата на родители на деца и лица со посебни потреби и да се зајакне соработката со локалната самоуправа во општините Битола, Новаци и Могила.*

2. ОПИС НА ПРОБЛЕМОТ

Согласно добиените податоци од ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа во Битола (под која припаѓаат и општините Новаци и Могила) во моментот на започнување на анкетирањето

¹ http://www.nkt.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=85:2011-01-12-21-35-00&catid=42&Itemid=86

² http://www.nationalplanningcycles.org/sites/default/files/planning_cycle_repository/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/health_strategy_2020.pdf

³ <http://fvm.ukim.edu.mk/documents/Nacionalna-programa-za-razvoj-na-obrazovaniето-vo-Republika-Makedonija-2005-2015.pdf>

⁴ https://www.unicef.org/tfyrmacedonia/macedonian/resources_19042.html

(Јули 2018) има вкупно **358** корисници на право на **посебен додаток**, **189** корисници на **мобилност**, **185** корисници на **додаток за слепило**, **212** корисници на **додаток за глувост** и **1961** корисник на туѓа нега и помош од трето лице, односно вкупно **2905** корисници на некаков додаток⁵

Нашето искуство од работата на терен покажа дека, иако процесот на децентрализација, требаше да донесе поголема самостојност и одговорност на општините во поглед на прашањето на вклученост и еднакви можности за лицата со хендикеп, на локално ниво тоа сепак не се случува. Делумно, тоа е прашање и на ингеренции бидејќи локалните самоуправи немаат целосна автономија ниту во поглед на надлежност, ниту во поглед на распоредот на финансиите, но секако, голем дел од одговорноста припаѓа и на невладините здруженија чие поле на работа се лицата со хендикеп. **Улогата на невладините здруженија** е преку своите активности да ја **поттикнат и мониторираат имплементација на законските права на лицата и децата со посебни потреби во поглед на примена на сите меѓународни документи.**

Од друга страна, како коректив на институциите здруженијата постојано треба да укажуваат на можните жаришта и бариери кои треба да се коригираат со цел еднакви можности и вклучување на лицата со посебни потреби во локалните политики. Со ратификацијата на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост во 2011 година Македонија се обврза да ги почитува индивидуалните и колективните права на лицата со попреченост и да создаде услови за нивно остварување. За таа цел најважна е соработката со локалната самоуправа, институциите и лицата со посебни потреби и нивните здруженија.

Проблемот кој го третираме се однесува на **утврдување на најзначајните потреби и проблеми** со кои се соочуваат децата/лицата со посебни потреби во општините Битола, Новаци и Могила и нивните семејства; **зајакнување на соработката** меѓу здруженијата на родители на деца и лица со посебни потреби преку вкрстување на податоците добиени од различни здруженија за нивните приоритети, потреби и проблеми; **презентирање на добиените резултати пред локалната самоуправа** (и доставување на добиените наоди до останати институции на национално ниво кои ја допираат проблематиката на хендикеп) и **пошироката јавност и подигнување на јавната свест** за правата но, и можностите лицата со посебни потреби да ги практикуваат своите социјални, образовни, политички и културни права во општината во која што живеат.

Добиените резултати од истражувањето и анализата во извештајот се презентирани согласно Законот за заштита на лични податоци, односно сите добиени податоци се прикажани само како статистички податок (со бројки и проценти) без презентирање на лични податоци.

Обработката на внесените информации за децата и лицата со посебни потреби, но и за нивните семејства помагаат да се добие вистинската слика за моменталната ситуација, за сегашните и идните потреби на оваа ранлива категорија на граѓани на локално ниво. На тој начин попрецизно се лоцираат деловите кои бараат уште поголемо ангажирање на сите инволвирани во оваа проблематика, без оглед на тоа дали се работи за образованието, социјалниот аспект, невладините здруженија или здравството.

⁵ Забелешка: во корисници на туѓа нега и помош од трето лице спаѓаат и категории на здравствени состојби кои не се третираат како хендикеп

Извештајот претставува и алатка на локалната самоуправа - доказ за вистинската состојба со лицата со хендикеп, информации кои ќе помогнат при идните комуникации со надлежните институции за идно планирање (Министерство за труд и социјална политика, Министерство за образование на РМ, Дневни Центри, ЈЗУ Завод засоцијални дејности итн.), како и државни сојузи на лица со хендикеп кои имаат локални ограноци во овој регион.

3. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Детектирањето на потребите и проблемите се утврди преку спроведување на анкета на родителите на деца со хендикеп и лица со хендикеп: **прашалник А**, со кој се спроведе анкета на родители/семејства со деца со хендикеп **до 18 години** и **прашалник Б** со кој се спроведе анкета на лица со хендикеп **над 18 години**. Анкетите ги спроведоа лица со хендикеп и родители на деца со хендикеп. Добиените резултати (Извештај и анализи) се презентирани на завршна презентација пред локалните самоуправи во општините Битола, Новаци и Могила и претставници од локалните здруженија.

3.1. Цели на истражувањето

Главна цел

Утврдување на потребите и проблемите со кои се соочуваат семејствата на деца со посебни потреби и лица со посебни потреби во општините Битола, Новаци и Могила.

Краткорочни цели

1. Детектирање на потребите и проблемите на семејства со деца со хендикеп **до 18 години** во општините Битола, Новаци и Могила.
2. Детектирање на потребите и проблемите на семејства со лица со хендикеп **над 18 години** во општините Битола, Новаци и Могила.
3. Доставување на информација за детектираните потреби и проблеми на лицата со хендикеп во општините Битола, Новаци и Могила за да истите бидат земени предвид при креирање на јавните политики, изработка на локални акциони планови и стратегии.
4. Зајакнување на соработката на локалните здруженија кои делуваат во корист на лицата/децата со хендикеп потреби и поттикнување нивно вклучување при креирањето на јавните политики и донесувањето одлуки на локално ниво, преку потпишување на Меморандуми на соработка.
5. Подигнување на свеста и одговорноста на пошироката јавност по прашање на хендикепот, преку информирање на јавноста за добиените резултати.

3.2. Очекувани резултати

Анкетирање на минимум 400 опфатени семејства со деца/лица со посебни потреби (минимум 150 семејства на деца до 18 години и минимум 250 лица над 18 години) дава податоци за состојбата на

истите од социјален, образовен и економски аспект, како и податоци на потребите на лицата со хендикеп од потребни и/или неопходни услуги од здравството (на пример потребни терапии и методи), образованието (потребна технологија, учество во редовното основно и средно образование) и социјалниот аспект (вработување, потреба од дополнителни обуки, потреба од персонален асистент) и информации за можната дискриминација на лицата со хендикеп (познавањето на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, можна дискриминација итн.)

Очекувани резултати:

1. Утврдени потреби и проблеми на семејствата на деца со хендикеп до 18 години воопштините Битола, Новаци и Могила.
2. Утврдени потреби и проблеми на семејствата на лица и лицата со хендикеп над 18 години во општините Битола, Новаци и Могила.
3. Доставени информација за детектираните потреби и проблеми на лицата со хендикеп воопштините Битола, Новаци и Могила за да истите бидат земени предвид при креирање на јавните политики, изработка на локални акциони планови и стратегии.
4. Подобрена соработка со локалната самоуправа и здруженијата преку потпишување на најмалку 3 Меморандуми на соработка.
5. Информирани и сензибилизирана поширока јавност во овие општини за правата, потребите и проблемите на децата/лицата со посебни потреби.

3.3. Приод, методологија и улоги на спроведување

Истражувањето во овој проект се изведе во форма на теренска анкета со доставување на прашалници до испитаниците. Во обработката на податоците се примени **дескриптивно - статистички метод** кој е адекватен и согласен со природата и карактерот на поставените цели на истражувањето, а спроведен од страна на нашиот ко-апликант Здружението на млади аналитичари и истражувачи (ЗМАИ).

Потребите и проблемите со кои се соочуваат семејствата на деца и лицата со посебни потреби се утврди преку спроведување на анкета, односно пополнување на прашалник за семејства на деца со посебни потреби до 18 години (прашалник А) и пополнување на прашалник за семејства на лица и лица со посебни потреби над 18 години (прашалник Б). Анкетата се спроведе на вкупно 493 испитаници со различни попречености, а добиените резултати се прикажани табеларно и/или графички во овој извештај.

Проектот е имплементиран од **три лица од тимот на РЦ** на родители на деца со посебни потреби (проект координатор, асистент на координаторот, финансиски раководител), **3 анкетари – лица со хендикеп, како и 3 анкетари – родители на деца** со посебни потреби. Во самото анкетирање соработувавме и со локалните здруженија во трите општини: Битола, Новаци и Могила за да и тие поактивно се вклучат во детектирање на проблемите и потребите во овој регион.

Статистичката обработка на податоците ја изврши Здружението на млади истражувачи (ЗМАИ) од Скопје кое досега има спроведено бројни истражувања, изработено стручни трудови и

проекти за различни намени и поседува професионални знаења во областа на статистиката и економетријата.

3.4. Целни групи и крајни корисници

Земајќи ги предвид бројките за корисници на разни податоци добиени од ЈУ Меѓуопштинскиот Центар за социјална работа и фактот што некои од корисниците нема да влезат во нашите групи (пр. помош за туѓа нега и помош од трето лице се доделува и на медицински состојби кои не се попреченост), а со цел примерокот на истражувањето да биде репрезентативен сметаме дека вкупната остварена бројка на **166 опфатени семејства** (од 150 – 200 испитаници) со деца со посебни потреби и **327 лица со хендикеп** со различен тип на попреченост (од 250 – 400 испитаници) од општините Битола, Новаци и Могила е доволна за да произлезат вистинските потреби и проблеми со кои лицата со попреченост и нивните семејства се соочуваат.

Добиените податоци и анализа претставуваа појдовна точка при креирање и подобрување на јавните политики и практики, донесување на локални акциски планови и стратегии по прашањето на хендикеп на локално ниво во спроведените **општини** (Општина Битола, Општина Могила и Општина Новаци) кои се всушност и **крајни корисници** на проектот. Детектираните потреби и проблеми ќе овозможат системско планирање на сервисите кои локалните самоуправи можат и треба да ги обезбедат за лицата со хендикеп.

4. АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

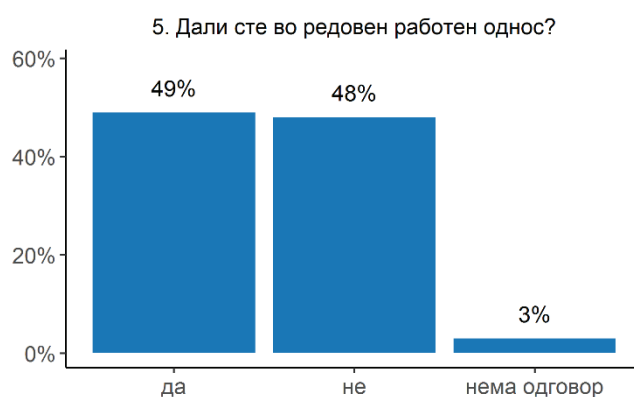
4.1 Анализа на добиени резултати од ПРАШАЛНИК - А

Од вкупно анкетирани 493 испитаници од Битолскиот Регион, 166 се семејства на деца со хендикеп до 18 години. Прашањата од прашалник А ги одговараат родителите на деца со хендикеп. Има вкупно 48 основни прашања кои се поделени по области: социо-економскиот статус на семејствата, здравство, образование, дискриминација и потребата од сервиси и услови.

4.1.1 Социо-економски статус на семејствата

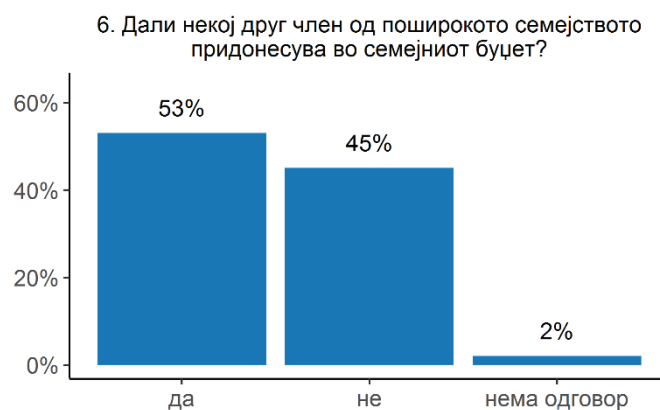
Во членот 28 од Конвенцијата за правата на лицата со попреченост (КПЛП) јасно е го предвидено правото за соодветен стандард на живеење и адекватна социјална заштита за лицата со хендикеп. Во овој домен влегуваат правата налицата со попреченост и нивните семејства за *соодветна исхрана, облека и домување, континуирано подобрување на условите на живеење, како и правата за пристап до социјални услуги, соодветни програми за социјална заштита и за намалување на сиромаштијата и другите социјални ризици*.

Во Република Македонија, децата и младинците со попреченост до 26-годишна возраст ги остваруваат социјалните права согласно Законот за заштита на децата⁶. Овој закон ги предвидува следниве финансиски бенефиции: **правото на детски додаток** (за дете од семејство со пониски приходи до навршени 18 години); **посебен додаток** (за дете со попреченост до навршени 26 години, без оглед на приходите во семејството); **еднократна парична помош за новороденче** (за прво новородено или посвоено дете, без оглед на приходите); **родителски додаток за трето дете** (кој се исплаќа на мајката на детето во период од 10 години, без оглед на приходите); како и **правото на партиципација во трошоците за згрижување и воспитување** (за дете згрижено во јавна установа од семејство со пониски приходи).

Графикон 1. Вработеност на родителите

Во однос на вработувањето, од вкупно **166** родители на деца со хендикеп **49 %** (81 родител) се вработени, а **48 %** (80 родители) не се вработени и **3 %** од родителите не одговориле (5 родители).

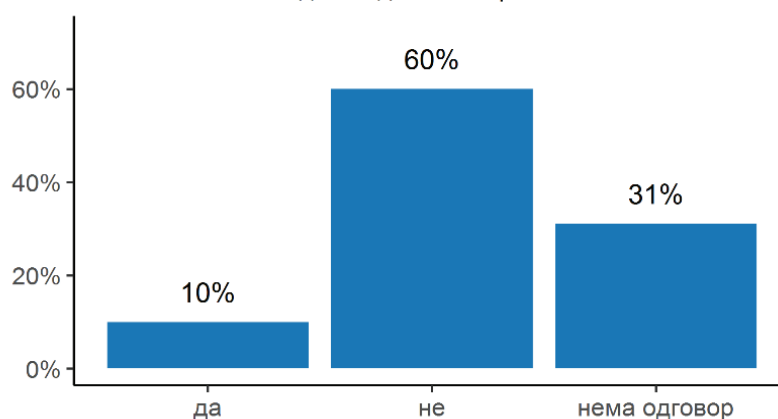
Графикон 2. Поширокото семејство придонесува во семејниот буџет

6

https://ener.gov.mk/files/propisi_files/doc1/114_1627382876%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81_%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0_1.1.pdf

Повеќе од половина родители, 53 % (88 родители) одговориле дека во семејниот буџет придонесува друг член од поширокото семејство. Дури 45 % (75 родители) немаат финансиска поддршка од поширокото семејство, а, 2% (3 родители) не дале одговор.

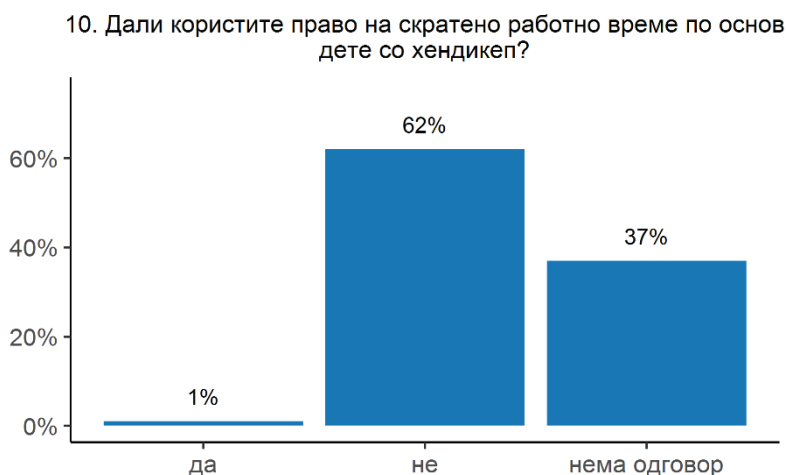
7. Дали сте користеле боледување по основ на нега на дете до 3 годишна возраст?

Графикон 3. Боледување по основ на нега на дете со хендикеп

По основ нега на дете до 3 години 60 % (99 родители) од испитаните родители одговориле дека немаат користено боледување, 30 % (51 родител) не одговориле и само 10% (16 родители) користеле ваков вид на боледување. *Добиените резултати покажуваат дека бројот на родители кои користеле ваков вид на боледување е многу е мал. Исто така 30 % од родителите не дале одговор што упатува на можноста дека родителите и не се запознаени дека имаат вакво право.*

Од испитаниците кои го користеле ова право (51 родител) на прашањето на кој начин го згрижиле своето дете по завршување на ова право дескриптивно ги добивме следниве одговори: "Ситуацијата е влошена, цело време е со детето и со скратено работно време", "Не е згрижено, оди со родител на работно место", "дома, го чува член од поширокото семејство", "оди во дневен центар".

Графикон 4. Право на скратено работно време

Од вкупно **81 родител** на дете со хендикеп кои **се вработени**, само 1 % користи право на скратено работно време по основ дете со хендикеп, 62 % (50 родители) не го користат правото на скратено работно време, додека пак 37 % (30 родители) не одговориле.

Правото на надоместок на плата за скратено работно време поради неа на дете со телесни или ментални пречки во развојот и со најтешки форми на хронични заболувања, утврдено е со Законот за работните односи⁷. Согласно измените на Законот за Социјална заштита од Ноември 2017 година⁸, со него е овозможено сите родители кои го користат правото на скратено работно време истото да го користат и по навршување на 26 години на нивното дете.

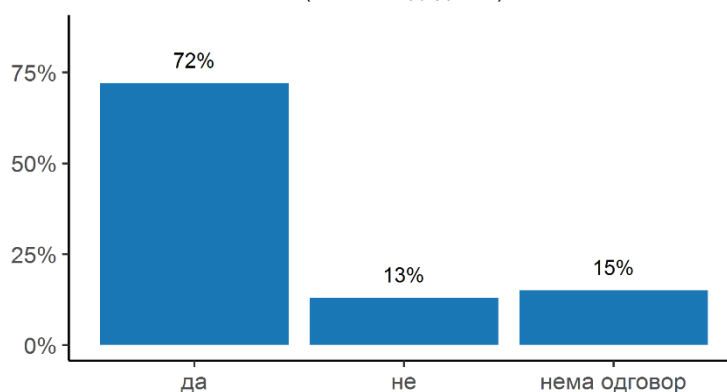
Особено важно за родителите на децата со попреченост е **правото на посебен детски додаток** кое се добива по дадена оценка за видот и степенот на попреченоста на детето од страна на стручен орган за оцена на видот и степенот на попреченост и кој не зависи од финансиската состојба на семејството. Ова право го користат најголем дел од испитаните семејства: 72 % од родителите (120) одговориле дека се корисници, 13 % (21) не се корисници и 15 % (25 родители) не одговориле.

Можеме да заклучиме дека со ова право се запознати најголем број на родители на деца со хендикеп, иако и бројката од 25 родители кои не одговориле и 21 родител кои не го користат ова право е важна од причина што истите, иако семејства со дете со хендикеп НЕ ВЛЕГУВААТ во вкупната бројка на деца/лица со хендикеп. Знаеме дека РМ нема регистар на лица и деца со хендикеп, односно вообичаено го користи бројот на корисници на посебен податок како број на лица со хендикеп.

⁷ <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/ZRO%20Precisten%2074-15.pdf>

⁸ <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/53e5637cb3df4b669d909d67b29bcf4a.pdf>

20. Дали сте корисници на некаков вид на бенефиција?
(Посебен додаток)

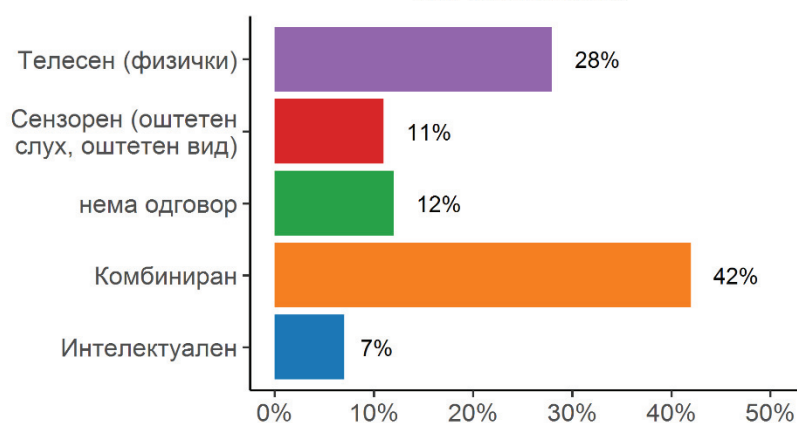
Графикон 5. Корисници на посебен додаток

4.1.2 Здравство

Член 25 од КПЛП се однесува на здравјето на лицата со хендикеп и истиот предвидува обврска на државите за нив да обезбедат **„највисок можен стандард на здравствена заштита, без дискриминација“**, преку обезбедување еднакви права и услуги во областа на здравствената заштита со еднаков **„обем, квалитет и стандард“**.

Во Законот за здравствената заштита во РМ⁹ со членот 3 е утврдено правото на секој граѓанин на „највисок можен стандард на здравствена заштита“. Истиот заедно со подзаконските акти од оваа област предвидуваат **ослободување од обврската за плаќање партиципација** само за децата **до 18 годишна возраст** (и тоа за дел од здравствените услуги кои се утврдуваат со владини програми, на годишно ниво).

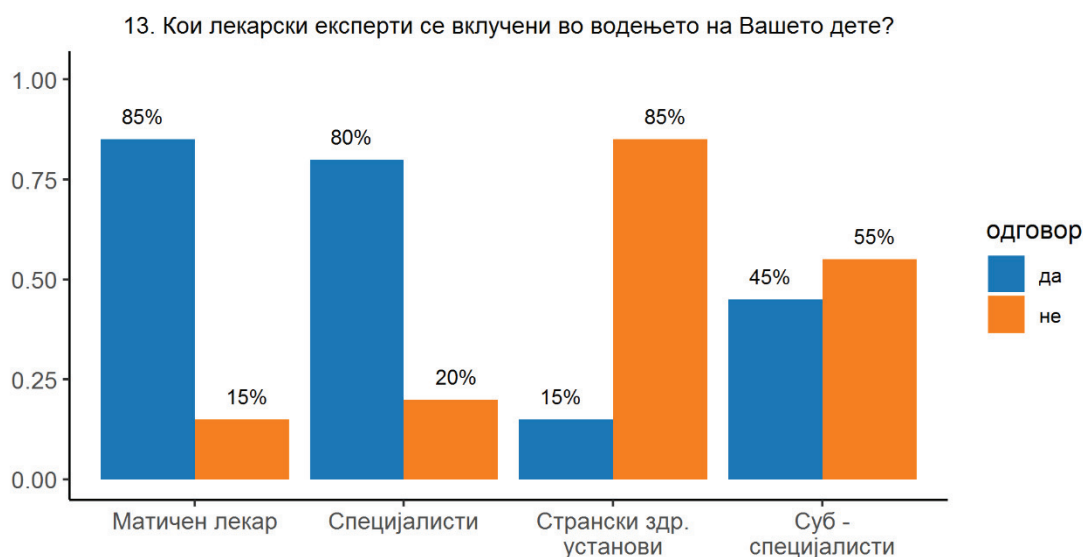
12. Според Вас, каков вид на хендикеп има Вашето дете?

Графикон 6. Вид на хендикеп според родителот

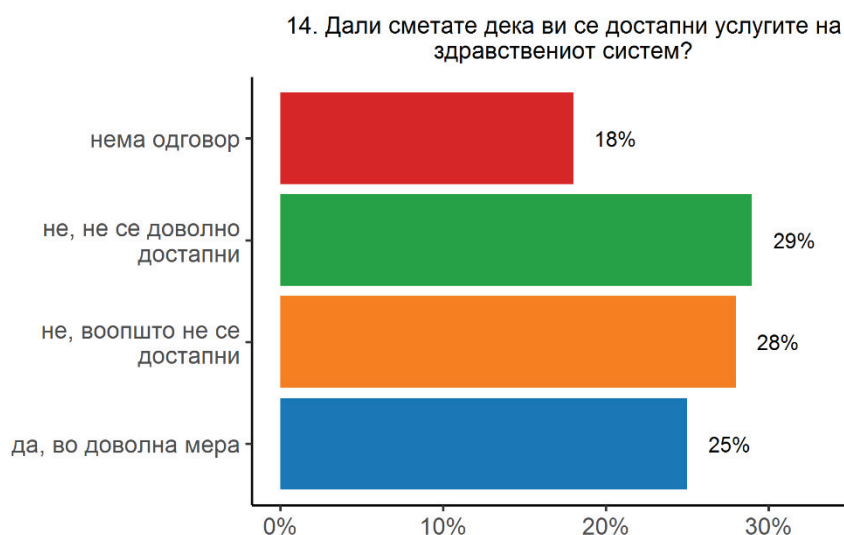
⁹ <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2015/10/0-ZAKON-ZA-ZDRAVSTVENATA-ZASHTITA.pdf>

Од испитаните родители најголем дел 42 % (69 родители) одговориле дека нивните деца имаат комбиниран хендикеп, 28 % (46 родители) дека нивните деца имаат телесен (физички) хендикеп, 11 % (19 родители) одговориле дека нивните деца се со сензорен (оштетен слух, оштетен вид) хендикеп 12 % (20 родители) не одговориле.

Графикон 7. Лекарски експерти

На прашањето кои лекарски експерти се вклучени во водењето на нивното дете најголем дел од испитаниците одговориле дека користат здравствени услуги од матичен лекар 85 % и од специјалисти 80 %. Помалку родители користат здравствени услуги од суб-специјалисти и тоа 45 %, а

само 15 % од странски здравствени установи.

Графикон 8. Достапност на услуги на здравствен систем

Во однос на достапноста на услугите на здравствениот систем добиени се одговори со слична фреквентност. Така, 29 % (48 родители) сметаат дека услугите од здравствениот систем не се доволно достапни, 28 % (47 родител) дека не се воопшто достапни, 25 % (41 родител) сметаат дека здравствените услуги се доволно достапни.

Значаен е вкупниот процент од 57 % на оние родители кои сметаат дека услугите на здравствениот систем не се доволно или не се воопшто достапни.

Табела 1. Терапии и методи

15. Наведете кои терапии и методи користи вашето дете и заокружете дали е на товар на ФЗО или приватно ја плаќате?	Да	Не	ФЗОМ	ФЗОМ и Приватно	Приватно	Друг начин	Не е наведен о
Витаминска	48%	52%	5%	5%	76%	4%	10%
Дефектолошка	28%	72%	39%	2%	35%	13%	11%
Јавање	1%	99%	0%	0%	0%	0%	100%
Лекови	59%	41%	47%	10%	39%	0%	4%
Логопедска	27%	73%	52%	2%	36%	2%	7%
Музико	7%	93%	0%	0%	58%	17%	25%
Окупациона/Работна	7%	93%	17%	0%	33%	33%	17%
Психолог	20%	80%	33%	0%	33%	24%	9%
Сензорна	4%	96%	14%	0%	57%	0%	29%
Социолог	2%	98%	50%	0%	25%	0%	25%
Спорт	5%	95%	0%	0%	78%	0%	22%
Физикална	19%	81%	59%	0%	25%	3%	13%
Хидротерапија	1%	99%	0%	0%	0%	0%	100%
Хипербарична комора	3%	97%	20%	0%	60%	0%	20%

Во однос на терапиите и методите кои ги користат нивните деца, најзастапена е **употребата на лекови** 59 %. 47 % од родителите одговориле дека ФЗО им ги обезбедува лековите, но дури 39 % ги набавуваат приватно и 10 % и ФЗО и приватно ги обезбедуваат.

Втора најзастапена е **витаминската терапија** 48 % и само 5 % им е обезбедена преку ФЗО, а 76 % ја набавуваат приватно.

Следен по застапеност е **дефектолошкиот третман** кој го користеле 28 % од децата. На 39% им го обезбедува ФЗО, 35 % им го обезбедиле родителите-приватно.

Логопедскиот третман го користат 27 %, од кои 52 % им е обезбеден преку ФЗО, а 36 % родителите го обезбедуваат приватно.

Психолошкиот третман е застапен со 20 %. Преку ФЗО го обезбедуваат 33 % и исто толку проценти, 33 % го обезбедуваат приватно.

Физикална терапија користат 19 % од децата со хендикеп. 59 % им е обезбедена преку ФЗО, а 25 % ја обезбедуваат родителите приватно.

Најмалку користени терапии и методи се: музико терапија – 7 % и окупациона/работна терапија - 7 % ; спорт - 5 %; сензорна терапија – 4 % ; хипербарична комора – 3 %; социолог – 2 %; хидротерапија – 1 % и јавање – 1 %.

Малиот процент на користени терапии и методи делумно е резултат на фактот дека во Битолскиот регион дел од нив не се обезбедени ниту со технички ниту со кадровски услуги. Познавајќи ја ситуацијата на терен можеме да дополниме дека дел од терапиите кои се малку застапени, а се потребни, во најголем број случаи децата и лицата ги користат приватно, често патувајќи со детето до места каде можат да се применат. Она што како организација која со години работи на оваа проблематика е значајно е многу малиот процент на родители кои користат психолошки третмани (само 20 % или 33 родители). Потребата од дополнителна психолошка поддршка за семејството е од суштинско значење и е од исклучителна корист за справување со сите фази низ кои поминува едно семејство со дете со хендикеп, почнувајќи од првиот момент на дијагностицирање. Психолошките третмани какви што се семејна или индивидуална терапија исклучително добро влијаат на атмосферата во семејството и начинот на кој истото се справува со секојдневните ситуации, а со тоа и врз детето или лицето со хендикеп.

Табела 2. Корисници на помагала и асистенции

18. Дали вашето дете е корисник на помагала и асистенција и на кој начин ви е обезбедена помошта	Да	Не	ФЗОМ	ФЗОМ и Приватно	Приватно	Друг начин	Не е наведено
Апарат за слух	1%	99%	100%	0%	0%	0%	0%
Бел стап	1%	99%	100%	0%	0%	0%	0%
Ортопедски помагала	25%	75%	37%	2%	7%	2%	51%
Ортопедски чевли	16%	84%	65%	0%	12%	0%	23%
Помагала за транспорт	8%	92%	36%	0%	7%	0%	57%
Потрошен материјал	15%	85%	48%	4%	8%	0%	40%
Респираторна асистенција	2%	98%	25%	0%	50%	0%	25%

Од вкупно 166 деца со хендикеп, 25 % (41) се корисници на ортопедски помагала. 37 % ги набавуваат преку ФЗОМ, 2 % преку ФЗОМ и приватно, а 7 % - приватно; 16 % (26) користат ортопедски чевли од кои 65 % ги набавуваат преку ФЗОМ и 12 % приватно; потрошен материјал користат 15 % од кои 48 % го набавуваат преку ФЗОМ, 4 % преку ФЗОМ и приватно и 8 % го набавуваат приватно.

Помал процент од децата се корисници на: помагала за транспорт – 8 %; респираторна асистенција – 2 %; апарат за слух – 1 % и бел стап – 1 %

Табела 3. Оперативни зафати и рехабилитации

19. Дали Вашето дете било подложено на оперативни зафати и/или рехабилитации?	Да	Не	ФЗОМ	ФЗОМ и Приватно	Приватно	Друг начин	Не е наведено
Оперативни зафати	31%	69%	35%	6%	4%	0%	55%
Специфични рехабилитации	14%	86%	26%	0%	9%	4%	61%
Оперативни зафати	51	115	18	3	2	0	28
Специфични рехабилитации	23	143	6	0	2	1	14

Од сите 166 деца со хендикеп на оперативни зафати биле подложени **дури 31 %** од децата со хендикеп, од кои 35 % им се овозможени преку ФЗОМ, 4 % приватно и 6 % се комбинација на средства преку ФЗОМ и приватни. На специфични рехабилитации биле подложени 14 % од децата со хендикеп, од кои 26 % истите им биле обезбедени преку ФЗОМ, а 9 % си ги обезбедиле родителите приватно.

4.1.3 Образование

а) Предучилишна возраст

Предучилишно образование опфаќа деца (со или без попреченост) на возраст од 0 до 6 години, односно до нивното поаѓање на училиште. Предучилишното образование е регулирано и со Законот за заштита на децата на РМ (под надлежност на МТСП), а како еден од облиците на заштита на децата предвиден во член 7 од законот е **„згрижување и воспитание на децата од предучилишна возраст“**. Законот обезбедува јасна и прецизна обврска на детските градинки, преку кои се остварува згрижувањето и воспитанието на децата од предучилишна возраст, да обезбедат прием и на деца со попреченост.

Програмите се изведуваат во градинки и центри за ран детски развој, кои предвидуваат и програма за рано учење и развој на деца со пречки во развојот („Службен весник на Република Македонија“ бр.82/15¹⁰).

Табела 4. Згрижување на детето

21. Дали Вашето дете посетува/ло:	Да	Не
Посетува/ло градинка	25%	75%
Дневен Центар за згрижување	14%	86%
Приватен центар за згрижување	1%	99%
Во домот со член од семејството	43%	57%

¹⁰ <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/a03d58e6256643858408f18de35d0ed1.pdf>

Во домот со дадилка	1%	99%
Друг тип на згрижување	11%	89%

Најголем дел од децата со хендикеп, дури 43 % во нивната предучилишна возраст биле згрижувани исклучиво во домот со член од семејството; 25 % од децата посетува/ло градинка, 14 % во Дневен Центар за згрижување; 1 % во приватен центар за згрижување и 1 % процент во домот со дадилка.

Неколкугодишната работа на РЦ на терен покажува дека многу мал дел од децата со хендикеп се вклучени во градинките. Преку средби и директна посета на градинките од Битолскиот регион беше потврдено дека само неколку деца со хендикеп се вклучени во градинките и тоа најчесто деца без извршена категоризација.

б) Училишна возраст

Конвенцијата за правата на лицата со попреченост се осврнува на образованието во **членот 24**, обврзувајќи ги државите „да не ги исклучуваат“ децата и младите со попреченост од „општиот образовен систем“ и да обезбедат „разумно прилагодување кон индивидуалните потреби“ и „ефикасна индивидуална поддршка“. Во Република Македонија, согласно постоечките закони¹¹, децата со попреченост можат да посетуваат основно и средно образование во редовните училишта, во специјални паралелки во рамките и на редовните училишта и во специјални училишта за деца со попреченост.

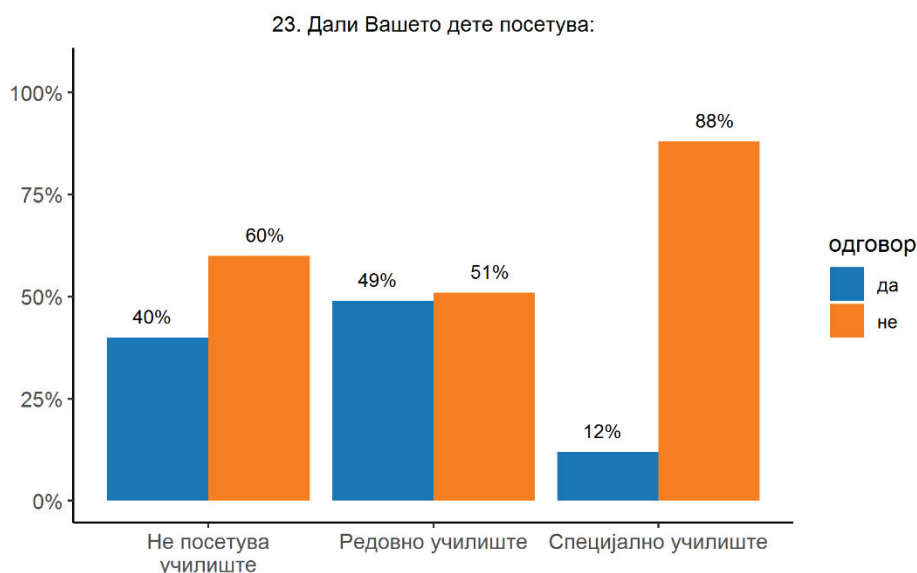

График 9. Детето посетува училиште

¹¹ <http://www.sonk.org.mk/documents/Zakon%20za%20osnovno%20obrazovanie.pdf>
<http://mon.gov.mk/images/documents/zakoni/zakon-za-sredno-2015.pdf>

Од вкупниот број на деца со хендикеп 49 %(82) учат во редовно училиште, 12 % (20) учат во специјално училиште, а 40 % (66) не одат на училиште.

Согласно истражувањето во 2018 година од 10 основни училишта во Битола, само во 4 училишта учат деца со хендикеп кои имаат категоризација, а од нашето спроведено истражување „Бариери за образовна инклузија на децата со посебни потреби“¹² знаеме дека во Република Македонија не постои регистар за бројот на деца со попреченост вклучени во редовното образование.

Табела: Основни училишта во Битоласки регион опфатени во истражувањето Бариери за образовна инклузија на децата со посебни потреби (Март 2018)

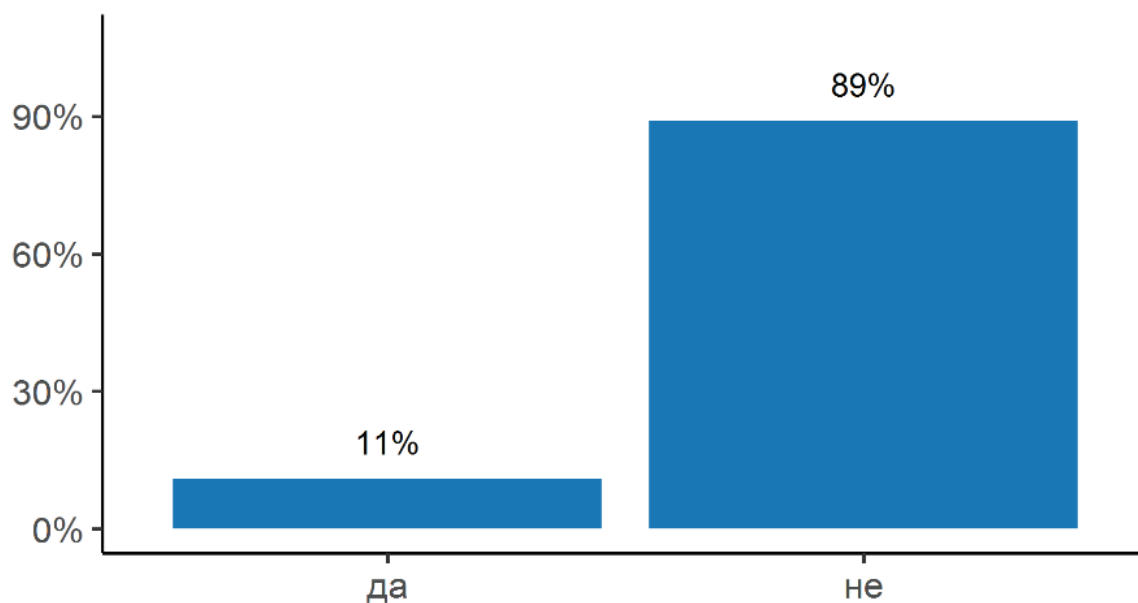
Основно училиште	Број на ученици	Број на ученици со посебни потреби	Број на ученици кои работат по ИОП
„Св.Климент Охридски“ - Битола	1010	10	7
„Коле Канински“ - Битола	887	6	6
„Тодор Ангелевски“ - Битола	984	3	0
„Св.Кирил и Методиј“ - Битола	451	6	6
Вкупно:	3332	25	19

Забелешка: Ако направиме компарација на резултатите од двете истражувања дискутабилен е процентот 49 % на ученици кои учат во редовните училишта, што укажува на можноста дека овој процент можеби се однесува и на ученици кои предходно имаат завршено редовно основно образование со оглед на тоа дека со ова истражување опфатени се деца до 18 години.

На прашањето дали за вашето дете е изработен Индивидуален образовен план (ИОП), од бројот на деца со хендикеп кои посетуваат редовно училиште, за само 11 % ученици односно 9 ученици е изработен Индивидуален образовен план (ИОП), додека за **89 % или 73 деца со хендикеп кои учат во редовни училишта нема изготвено ИОП**. Високиот процент на ученици за кои не е изготвен ИОП е можен резултат на обврската ИОП да се изработува само за деца кои се категоризирани и за чие изработување родителот дал согласност. Втората можност се однесува и на неподготвеноста на воспитно-образовниот и инклузивниот тим за изработка на ИОП, што директно значи потреба од дополнителни обуки за наставниците од редовното образование.

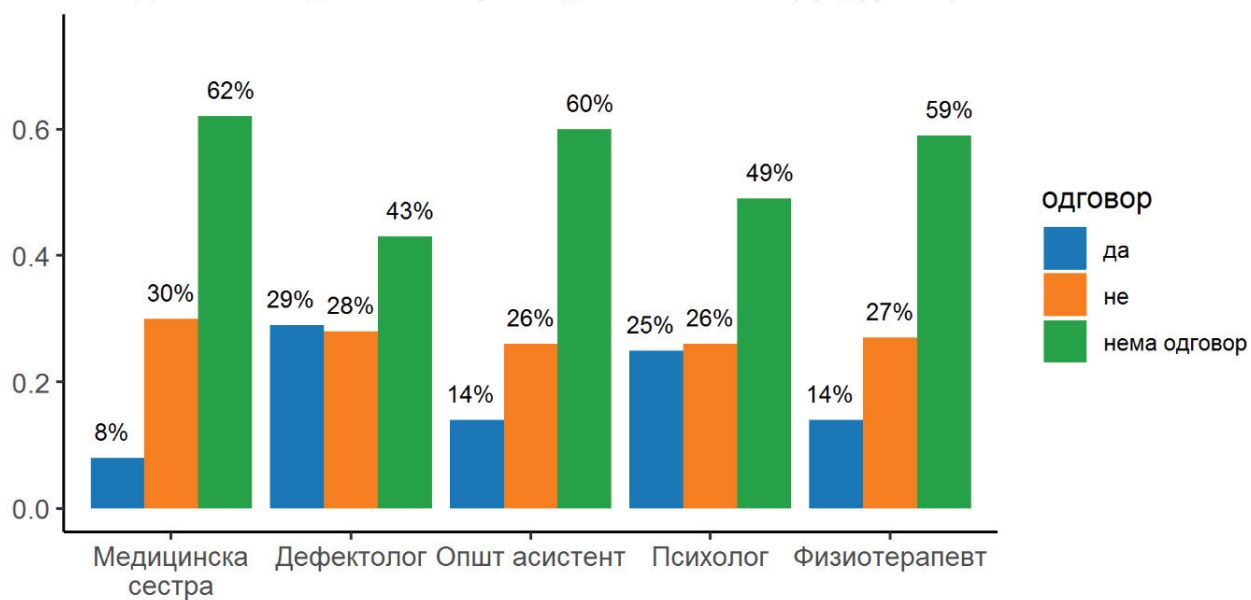
¹² Ресурсен Центар на родители на деца со посебни потреби (2018). *Бариери за образовна инклузија на децата со посебни потреби*, Скопје: Фондација Отворено Општество Македонија.

24. Дали за Вашето дете е изработен индивидуален образовен план (ИОП)?

Графикон 10. Изработен ИОП

27. Дали Вашето дете има потреба од личен асистент (придружник)?

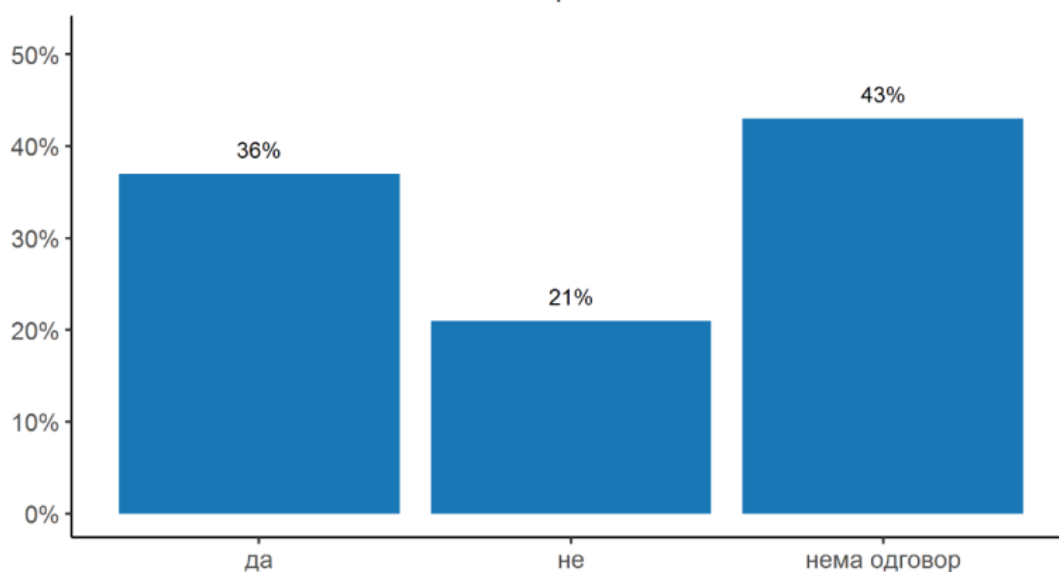

Графикон 11. Потреба од личен асистент

Според мислењето на родителите личен асистент (придружник) им е потребен на деца со хендикеп и тоа од следните профили: дефектолог им е потребен на 29 % деца со хендикеп; психолог на 25 % деца со хендикеп; физиотерапевт им е потребен на 14 % деца со хендикеп; општ асистент на 14 % деца со хендикеп и медицинска сестра на 8 % деца со хендикеп.

На прашањето дали детето има потреба од адаптации во училиште и какви адаптации се потребни добиени се различни одговори: потреба од пристапни рампи во училиште, лифт за спрат на училиштето, адаптирани тоалети, помошни простории за пресоблекување, просторија за примање на терапија, образовен и личен асистент.

35. Дали во училиштето кое го посетува Вашето дете се почитува законската ставка за намалување на бројот на деца доколку е вклучено дете со посебни потреби?

Графикон 12 . Почитување на законската ставка за намалување на бројот на ученици во одделенијата

Во однос на почитување на законската ставка за намалување на бројот на ученици во одделенијата каде што учат деца со хендикеп во редовните училишта, 36 % (30 родители) одговориле дека се почитува законската ставка, 21 % (17 родители) одговориле дека не се почитува. 43 % од родителите или 35 родители не одговориле.

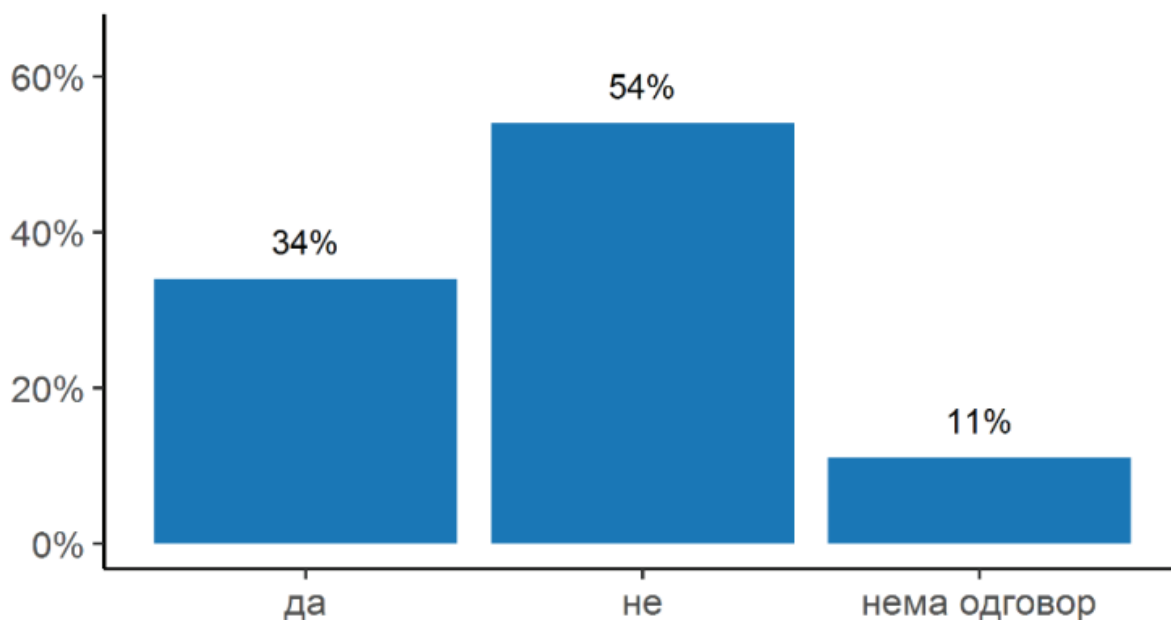
4.1.4 Дискриминација

Појдовна премиса на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост е дека **проблемот на дискриминација на луѓето со попреченост не е проблем на мало малцинство**. Луѓето со попреченост претставуваат 10 - 15 % од вкупната популација на светско и на национално ниво. Оттука за поголем број од овие лица дискриминацијата, во различни форми, е *реалност на живеењето*. Кога зборуваме за вредностите што ги промовира Конвенцијата, пред се зборуваме за

елиминирањето на бариерите за полно практикување на основните права и слободи на лицата со попреченост

Г

39. Дали сте запознаени со Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп?

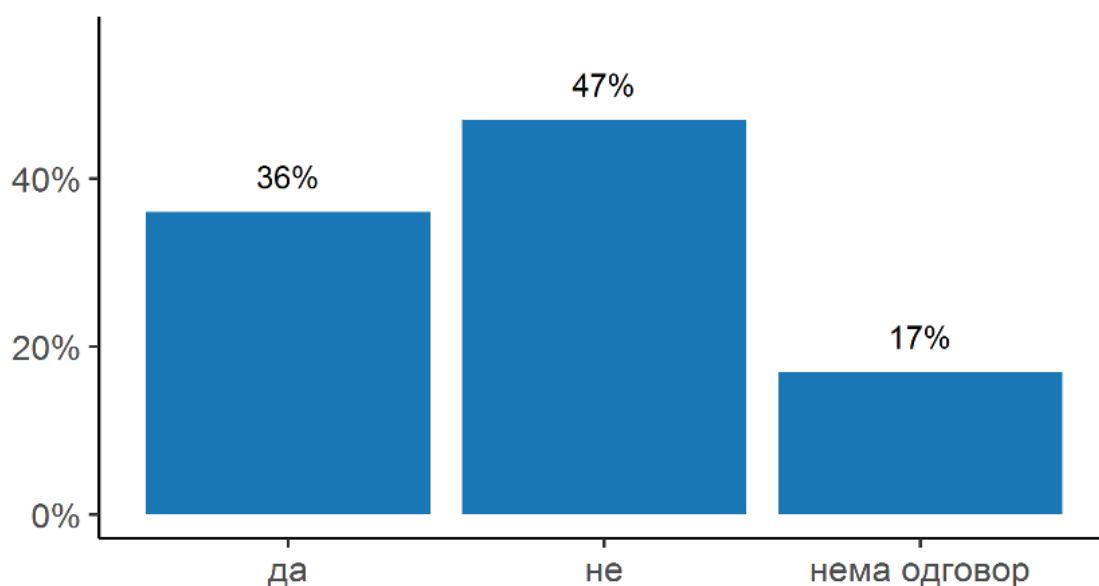
Графикон 13. Познавање за Конвенцијата за правата на лицата со попреченост

Со Конвенцијата за правата на лицата со попреченост се запознаени 34 % родители на деца со хендикеп или **57 родители**, 54 % не се запознаени (**90 родители**), додека пак 11% од родителите, односно **19 родители** не дале одговор.

На прашањето дали нивното дете било дискриминирано по основ на хендикеп (графикон 14), 36 % (59) од родителите одговориле потврдно, 47 % (78) дека не било дискриминирано нивното дете, а 17 % (29) не одговориле.

Ако направиме компарација меѓу графиконите 13 и 14, ќе констатираме дека релативно голем процент од родителите, дури 54 % не се запознаени со Конвенцијата, па следствено на тоа во одредени случаи можеби и не препознаваат дискриминација.

40. Дали некогаш вашето дете било дискриминирано по основ на хендикеп?

Графикон 14. Дискриминација на дете по основ на хендикеп

Од вкупно 166 анкетирани семејства, од 36 % односно **59 родители** кои сметаат дека нивното дете било предмет на дискриминација само **5 % од родителите** на деца со хендикеп имаат поднесено предмет за дискриминација до Комисијата за дискриминација (табела 5), додека 95 % немаат поднесено. *Добиениот резултат ни покажува дека и во случај каде што имало дискриминација, 36 % - 59 семејства (графикон 14) не биле поднесени предмети за дискриминација*

Табела 5. Поднесување на предмет за дискриминација

Дали некогаш сте поднеле предмет за дискриминација во комисијата за дискриминација?		
Да – 5 % (1)	Не – 95 % (141)	Нема одговор – 24 % (24)

На прашањето во која област најтешко ги остваруваат правата на своето дете (1 е најтешко ги остварувам, а 5 најлесно) добиени се следниве резултати: најтешко родителите на деца со хендикеп ги остваруваат своите права во областа на **социјалната заштита**, 41 % ја оцениле со најниска оцена 1. 17 % од родителите остварувањата на правата во оваа област ја оцениле со 2; оцена 3 дале 13 % родители, со оцена 4 оцениле 10 % и само 6 % ја дале највисоката оцена 5. Просечната оцена за остварување на правата во областа на социјалната заштита изнесува, 2.12 .

Втора област која ја наведоа родителите на деца со хендикеп во која тешко ги стваруваат своите права е **здравството** и 40 % дале најмала оцена 1; 15 % го оцениле со 2 ; 17 % дале оцена 3 ; 11% го оцениле со оцена 4, а само 8 % го оцениле со највисока оцена , 5. Просечната оцена на областа Здравство изнесува 2.25 .

Остварувањето на правата во областа на **образованието** родителите ги оценале: 23 % дале најниска оцена за остварување на правата во Образование; со оцена 2 оценале 11 % од родителите; со оцена 3 го оцениле 13 % од родителите, со оцена 4 оцениле 11 % од родителите, а 14 % го оцениле остварувањето на правата во Образование со највисока оцена 5. Просечната оцена за остварување на правата во областа на Образование изнесува 2.76

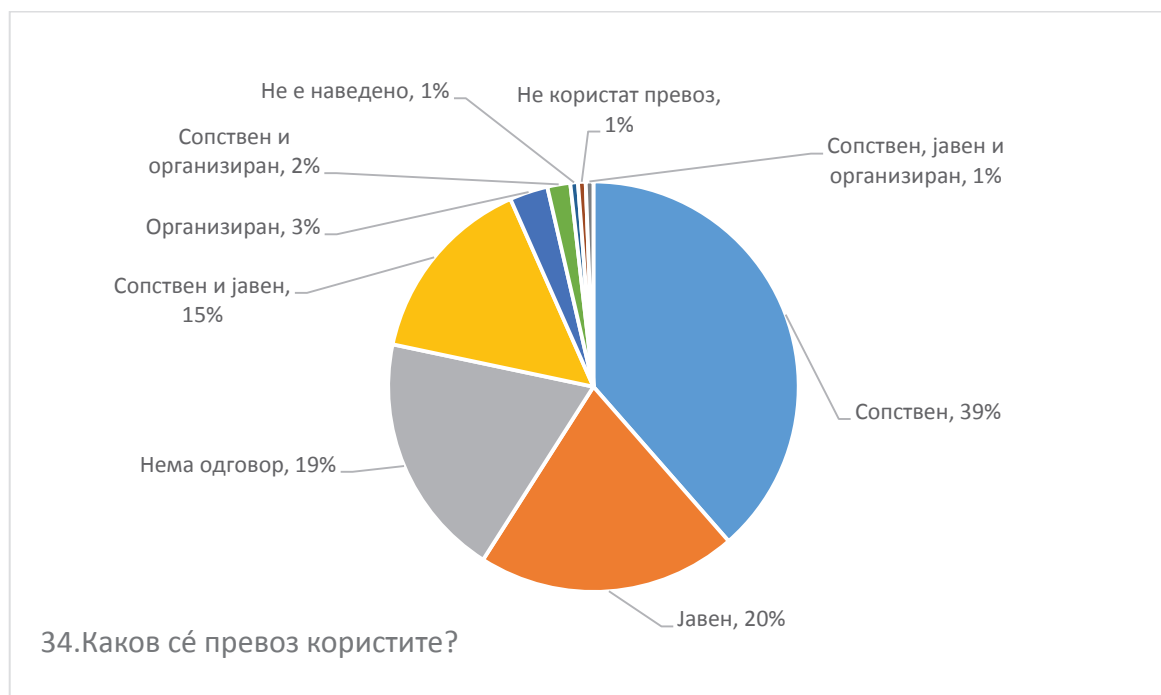
Табела 6. Во која област најтешко ги остварувате правата на Вашето дете (1 е најтешко ги остварувам, а 5 најлесно)

Област	1	2	3	4	5	просечна оцена	нема одговор
Здравство	40%	15%	17%	11%	8%	2.25	10%
Образование	23%	11%	13%	11%	14%	2.76	27%
Социјална заштита	41%	17%	13%	10%	6%	2.12	13%
Друго наведете ја областа)	11%	2%	1%	0%	0%	1.22	86%

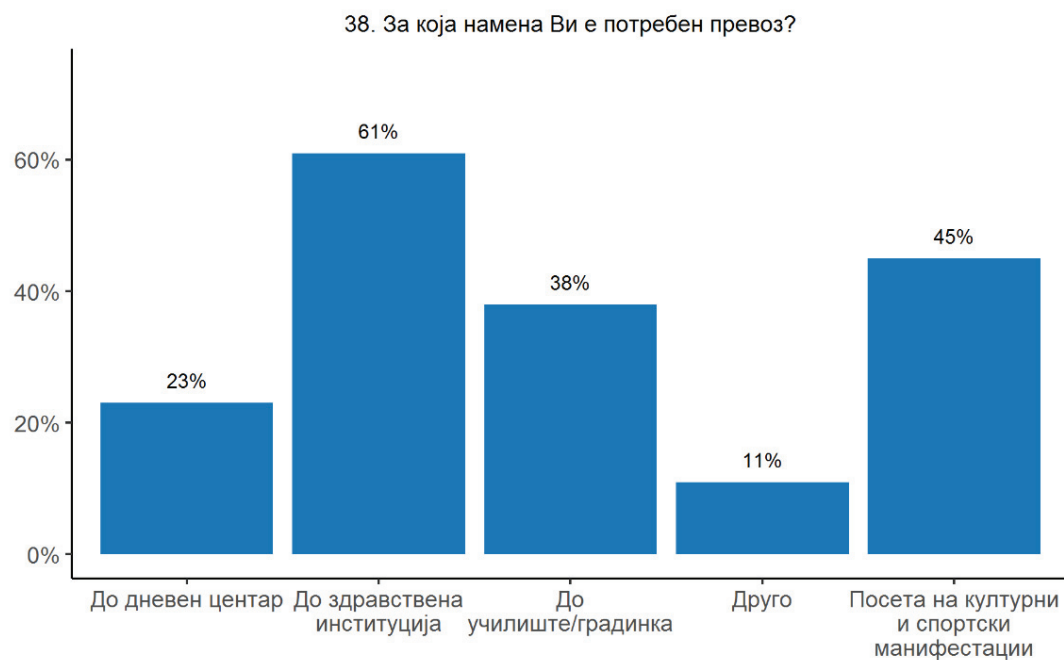
4.1.5 Потребни сервиси и услови

Во ова област се анализирани потребите, сервисите и условите за кои родителите сметаат дека им се неопходни на децата со хендикеп.

Родителите на деца со хендикеп за потребите на своите деца во најголем број на случаи користат сопствен превоз и тоа 39 %, јавен превоз користат 20 %, 15 % користат и сопствен и јавен превоз, организиран превоз користат само 3 %, сопствен и организиран превоз користат 2 %, 1 % користат сопствен, јавен и организиран превоз, а 1 % од испитаниците не користат превоз (графикон 15).

Графикон 15. Користење превоз

Графикон 16. Користење на превоз

Во однос на намената за која им е потребен превоз 61 % родители одговориле дека за истиот им е потребен за **транспорт до здравствените институции**, 45 % им е потребен за **посета на**

културни и спортски манифестации, 38 % го користат за **превоз до градинка или училиште**, 23 % родители им е потребен превоз и користат **до Дневните центри** 23 % , а 11 % користат **превоз за други потреби**.

На прашањето, каква поддршка, сервиси и кои услови ви се најпотребни, родителите на деца со хендикеп (табела 7), 37 % одговориле дека најмногу им е потребна **правна помош** за остварување на одредени права и ова потреба ја оцениле со највисока оцена 9. **Просечната оцена изнесува 7.76** .

Потребата од **психолошка поддршка** ја наведоа 33 % од родителите и ја оцениле со највисока оцена 9, а **просечната оцена изнесува 7.33**. Личен асистент на нивното дете, 31 % од родителите ја истакнаа ова потреба и ја оцениле со највисока оцена 9. **Просечната оцена изнесува 7.05** .

Поддршка и обуки за наставниците во инклузивното образование, но и за родителите на деца со типичен развој 28 % од родителите на деца со хендикеп ја оцениле со највисока оцена – 9, а **просечната оцена изнесува 6.79** .

Како значајна потреба родителите ја истакнале **потребата од разменување на искуства** 27 % и ја оцениле со највисока оцена. **Просечната оцена за ова потреба иснесува 6.45** .

Потребата од отварање на Дневни центри за децата со хендикеп, 26 % од родителите ја оцениле со највисока оцена – 9 . **Просечната оцена изнесува 6.63** .

Адаптација на просторот со највисока оцена ја оцениле 26 % од родителите. **Просечната оцена изнесува 6.87**.

Табела 7. Каква поддршка, сервиси и кои услови ви се најпотребни

44. Какви поддршка, сервиси и кои услови ви се најпотребни ?	Просечна оцена	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Не е дадена оцена	Нема одговор
Правна помош за остварување на одредени права	7.76	2%	1%	0%	2%	6%	4%	4%	7%	37%	0%	38%
Обука на детето за самостојно и независно живеење	7.54	2%	1%	1%	1%	2%	2%	1%	1%	20%	0%	71%
Психолошка поддршка	7.33	2%	2%	2%	4%	4%	2%	4%	7%	33%	0%	40%
Личен асистент	7.05	7%	2%	1%	1%	2%	2%	3%	4%	31%	0%	47%
Адаптација на простор	6.87	5%	2%	2%	1%	4%	1%	1%	4%	26%	0%	55%
Поддршка - обуки за наставниците во инклузивното образование или родителите на децата со типичен развој	6.79	2%	7%	2%	3%	2%	1%	5%	1%	28%	0%	49%
грижувачки центри	6.68	5%	2%	2%	2%	3%	3%	5%	4%	23%	0%	51%

Специјализирани обуки	6.64	2%	2%	1%	1%	2%	0%	1%	1%	11%	4%	75%
Дневни центри	6.63	4%	4%	3%	4%	3%	5%	2%	4%	26%	0%	45%
Родителска поддршка за разменување на искуства	6.45	6%	4%	4%	2%	5%	0%	4%	7%	27%	0%	41%
Обуки за родители	6.20	7%	4%	5%	2%	1%	3%	5%	4%	23%	0%	45%
Патронажна посета во домашни услови	6.01	8%	3%	2%	1%	2%	1%	3%	3%	19%	0%	57%
Образовен асистент	6.00	10%	4%	1%	2%	2%	2%	3%	8%	18%	0%	50%

Отварањето на згрижувачки центри со највисока оцена ја оцениле 23 % од родителите. **Просечната оцена изнесува 6.68 .**

Обуката за родители, 23 % од родителите ја оценаа со највисока оцена – 9. **Просечната оцена изнесува 6.20 .**

Обуката на децата со хендикеп за самостојно и независно живеење, 20 % родители ја оценија со највисока оцена – 9. **Просечната оцена изнесува 7.54 .**

Патронажна служба во домашни услови со највисока оцена ја оцениле 19 % родители. **Просечната оцена изнесува 6.01 .**

Потребата од образовен асистент со највисока оцена ја оцениле 18 % родители, а **6.00** изнесува просечната оцена.

11 % родители на деца со хендикеп ја оцениле **потребата од специјализираните обуки** со највисока оцена – 9. **Просечната оцена изнесува 6.64 .**

4.2 Анализа на добиени резултати од Б – ПРАШАЛНИК

Од вкупно 493 испитаници, со прашалник Б беа анкетирани 327 лица со хендикеп над 18 години од Битолскиот регион, со прашања групирани во неколку области: образование, брак и семејство, социјална заштита, вработување, дискриминација, потреби и проблеми.

Од вкупниот број на анкетирани лица 37 %(120лица) имаат **физички хендикеп**, 35 %(114лица) **сензорен**, 21 %(69лица) **комбиниран**, 2 % (5лица) **интелектуален** и 6 % (19лица) **не дале одговор**. Добиените резултати покажуваат дека со анкетите опфатени се лица со различен вид на хендикеп што е значајно за добивање на пообјективна слика за потребите и проблемите на лицата со различен вид на хендикеп, а не само на одредена категорија на лица (графикон 17)

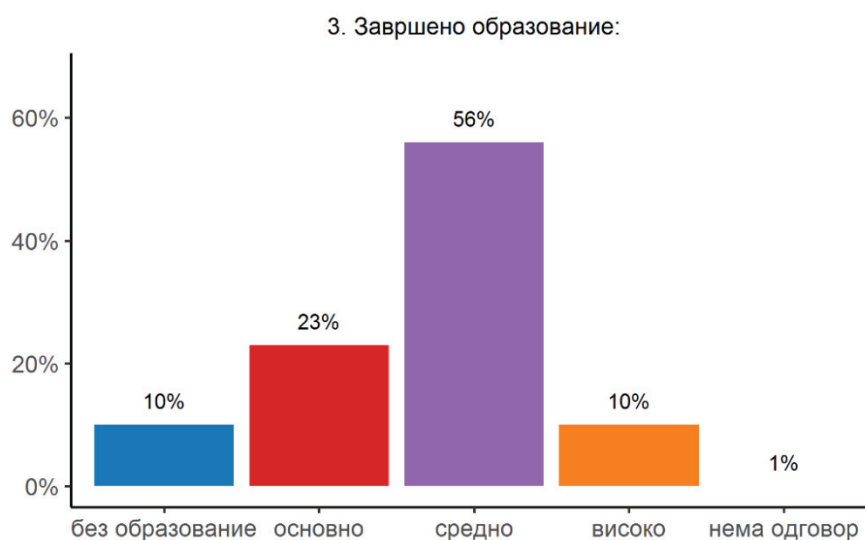

Графикон 17. Вид на хендикеп

4.2.1 Образование

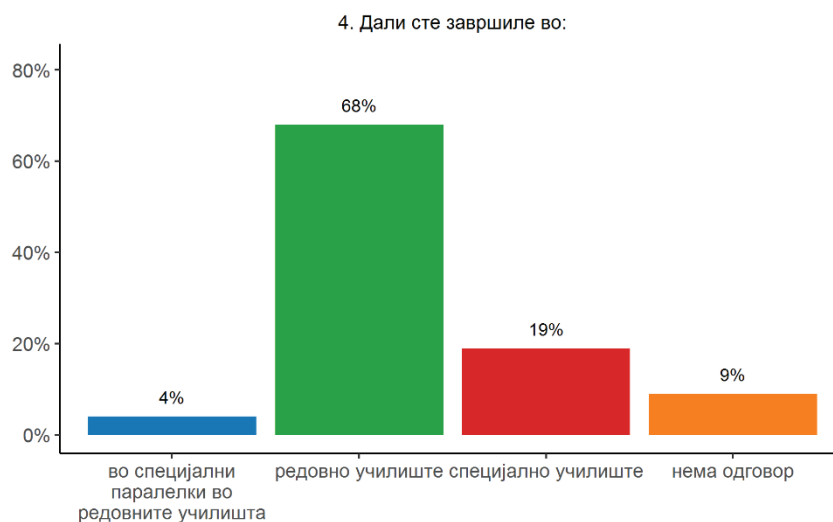
Правата и обврските на граѓаните, во поглед на образованието, се дополнително определени со одделни закони за секој од трите степени на образование: основно, средно и високо.

Во однос на степенот на образование (графикон 18) повеќе од половина од анкетираниите лица 56 % (184) имаат завршено средно образование, 23 % (75 лица) имаат завршено основно образование, 10 % (34) имаат завршено високо образование и 10 % (33 лица) се без образование. Добиените резултати ни покажуваат дека најголем дел од лицата со хендикеп имаат завршено формално образование, а 10 % се без образование.

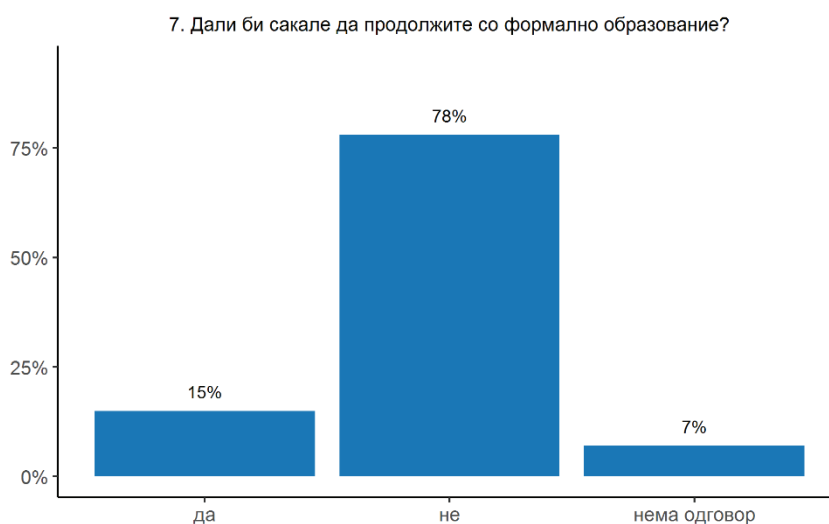

Графикон 18. Завршено образование

Најголем дел од испитаниците 68 % (223 лица) своето образование го завршиле во **редовно училиште**, 19 % (61 лице) во специјално училиште, 4% (12 лица) во **специјални паралелки во редовните училишта** и 9 % **немаат одговорено** или се **без образование**. *Релативно високиот процент на лица со хендикеп вклучени во редовен образовен процес е резултат и на тоа што со анкетањето опфатени се и лица кои покасно го стекнале хендикепот (графикон 19)*

Графикон 19. Вид на завршено училиште

Графикон 20. Испитаници кои сакаат / не сакаат да продолжат со формалното образование

На прашањето дали сакаат да го продолжат формалното образование дури 78 % (255 лица) не сакаат да го продолжат формалното образование, 15 % (48 лица) сакаат да продолжат со формално образование и 7 % (24 лица) не се изјасниле. *Ова прашање секако бара посериозна*

анализа за да се откријат вистинските причини зошто толку висок процент на хендикепирани лица не сакаат да продолжат со формално образование.

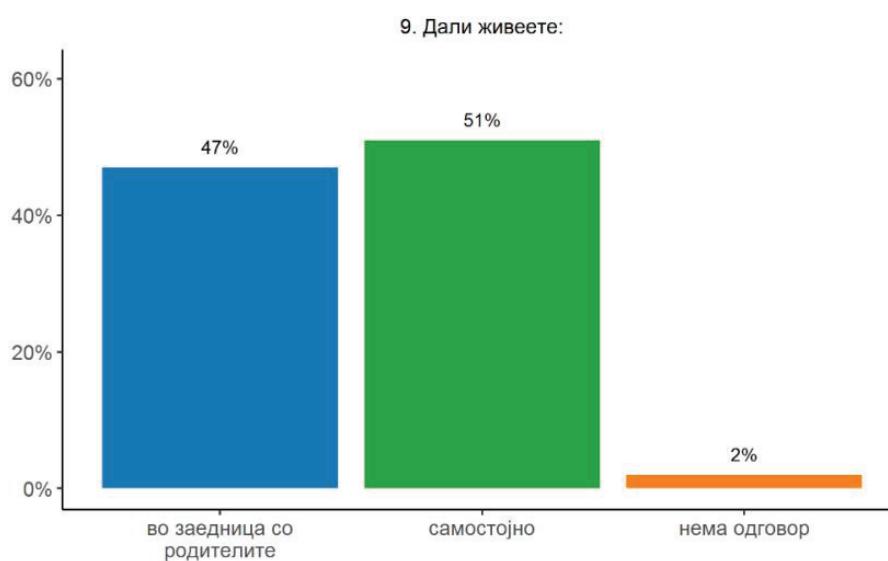
Графикон 21. Испитаници кои сакаат / не сакаат да продолжат со неформалното образование

Сличен резултат се добива и во однос на желбата да продолжат со неформално образование. Значајно голем процент 69% (225 лица) не сакаат да продолжат со неформално образование, 24% (77 лица) сакаат да продолжат со неформално образование и 8% (25 лица) не се изјасниле. Споредувајќи ги резултатите од двата графика (графикони 20 и 21), може да заклучиме дека 30 лица со хендикеп (9%), кои не се заинтересирани за формално образование, сепак сакаат да продолжат, но со неформално образование.

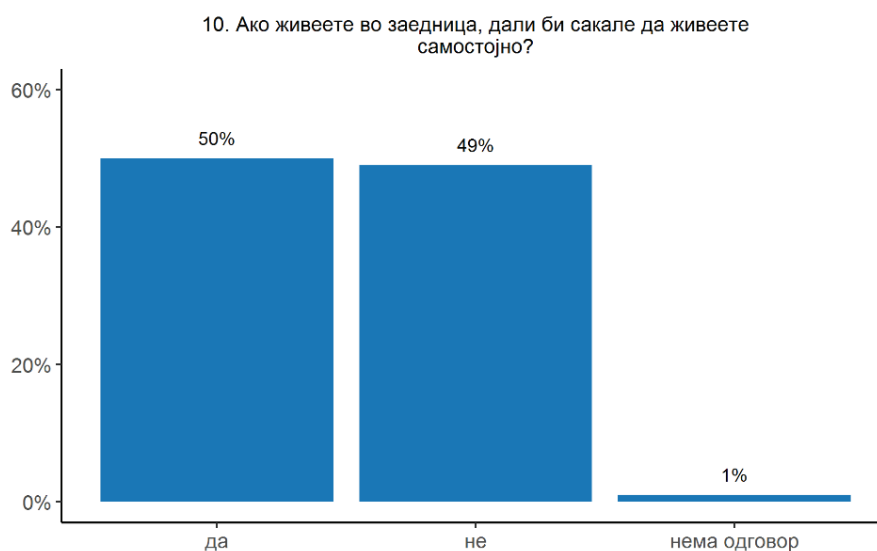
Делумно во овие резултати лежи и одговорот зошто акциите и / или проектите кои имаат за цел да ги обучат, дообучат или преквалификуваат лицата со хендикеп исклучително тешко наоѓаат кандидати кои се заинтересирани да го продолжат своето образование (формално или неформално).

4.2.2 Брак и семејство

На прашањето дали лицата живеат самостојно или со родителите во заедница 51% (166 лица) од испитаниците живеат самостојно, 47% (153 лица) живеат во заедница со родителите и 2% (8 лица) не одговориле (графикон 22)

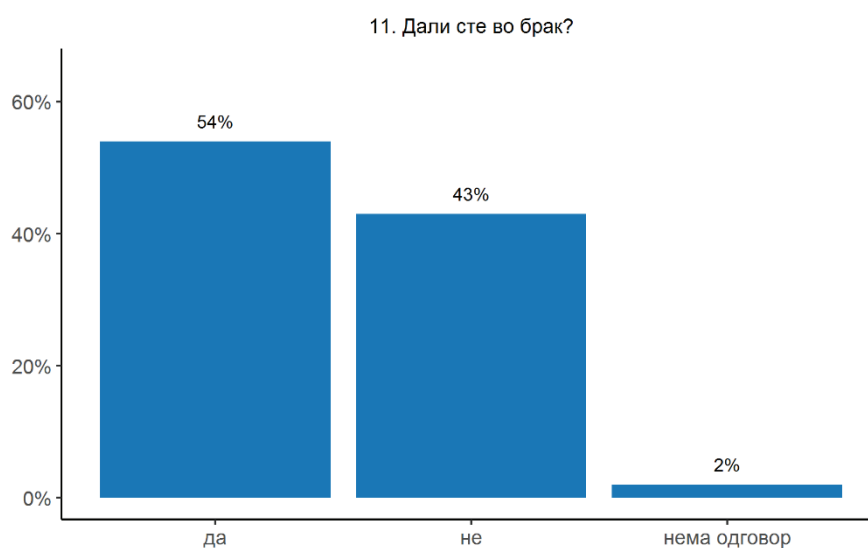

Графикон 22. Испитаници кои живеат самостојно и во заедница со родителите

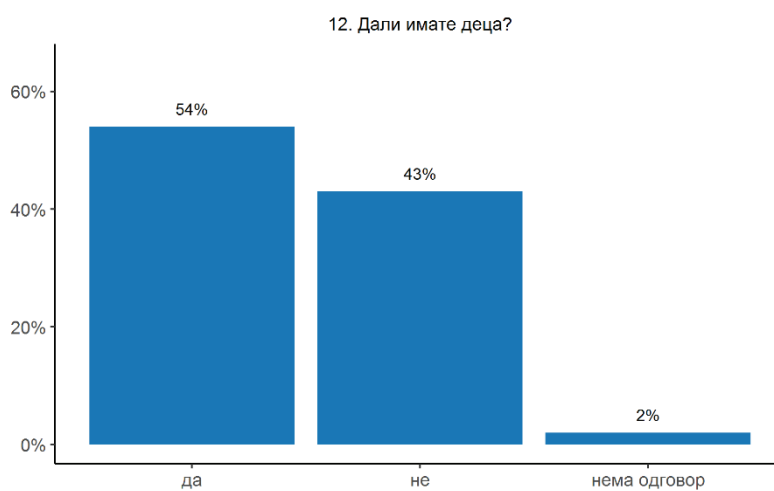
Графикон 23. Испитаници кои би сакале/не би сакале да живеат самостојно

Резултатите покажуваат дека 50% (77 лица) од испитаниците сакаат да живеат самостојно, 49% (75 лица) не сакаат и 1% (1 лица) не одговорило. Постојат повеќе причини зошто половина од испитаниците не сакаат да живеат самостојно: видот и степенот на попреченоста, финансиската состојба, брачната состојба, архитектонски бариери, потребата од персонални асистенти...

Графикон 24. Брачна состојба на испитаниците

Повеќе од половина од испитаните лица 54 % (178 лица) се во брачна заедница, 43 % (142 лица) не се во брак и 2 % (7 лица) не одговориле.

Графикон 25. Испитаници кои имаат/немаат деца

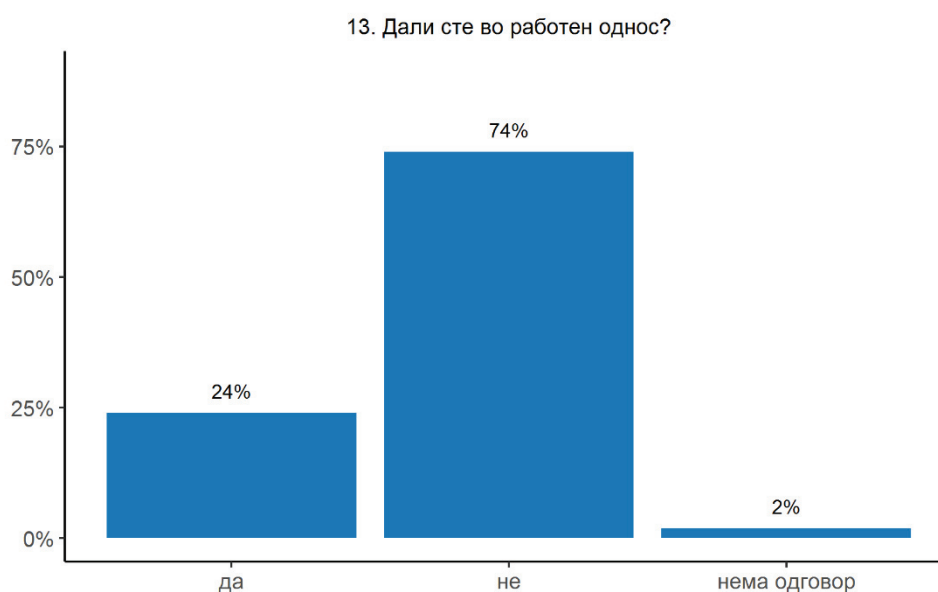
Ако направиме компарација на графикон 24 и графикон 25 ќе забележиме иста процентуална застапеност односно 54 % се во брачна состојба и ист толкав процент имаат деца.

4.2.3 Вработување

Лицата кои имаат било каква форма на инвалидитет се дел од ранливата категорија на пазарот на труд. Според истражувањето спроведено во 2009 година нивото на вработени лица со телесен инвалидитет беше 30,3 %, а 20,5 % активно барале работа преку Агенцијата за вработување на РМ, додека 49,2 % не барале работа. Според податоците на Агенцијата за вработување во Декември 2013 година имало 1208 пријавени невработени лица со инвалидитет, меѓу кои доминира категоријата со интелектуален инвалидитет (338). Податоците од 2018 година од АВРМ – Битола се дека вкупно 163 лица со хендикеп се пријавени во АВРМ – Битола. Од нив 124 се со вроден, а 34 со стекнат инвалидитет; 25 лица се инвалиди на трудот, 105 лица се способни за работа, 58 не се способни за работа.

Секако, познати се препреките со кои се соочуваат невработените лица со хендикеп во нивната потрага по работно место: недостаток на соодветно образование и обука, предрасуди за лицата со попреченост, проблеми во комуникацијата, недостаток на физичка пристапност, недостаток на соодветен транспорт.

Членот 27 од КПЛП зборува за работата и вработувањето на лицата со попреченост како **најдобар начин за нивна социјална интеграција**. Вработувањето на лица со попреченост на пазарот на трудот е регулирано со Закон за Работни односи¹³, во кој се забранува работодавачот да го стави во нееднаква положба кандидатот за вработување, врз основа на неговата здравствена состојба или инвалидитет.

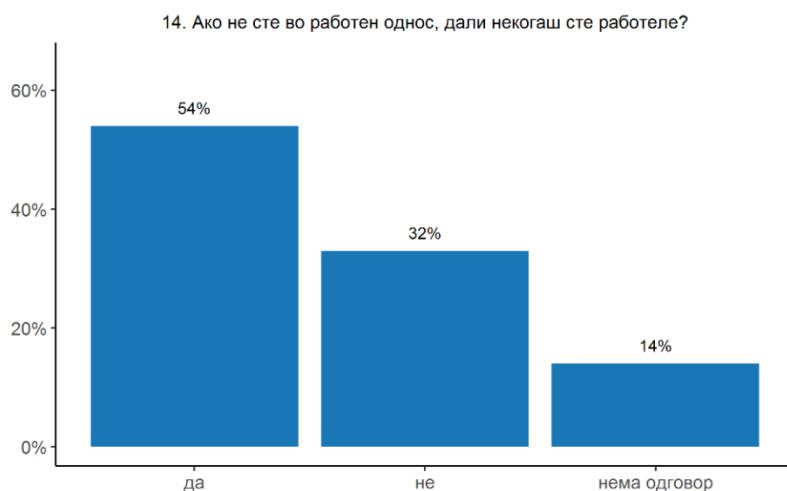

Графикон 26. Испитаници кои се/не се во работен однос

Резултатите покажуваат дека најголем дел од испитаниците и тоа **74 %** (241 лице) **не се во работен однос**, а само 24 % (80 лица) основале работен однос и 2% (6 лица) не одговориле, што во

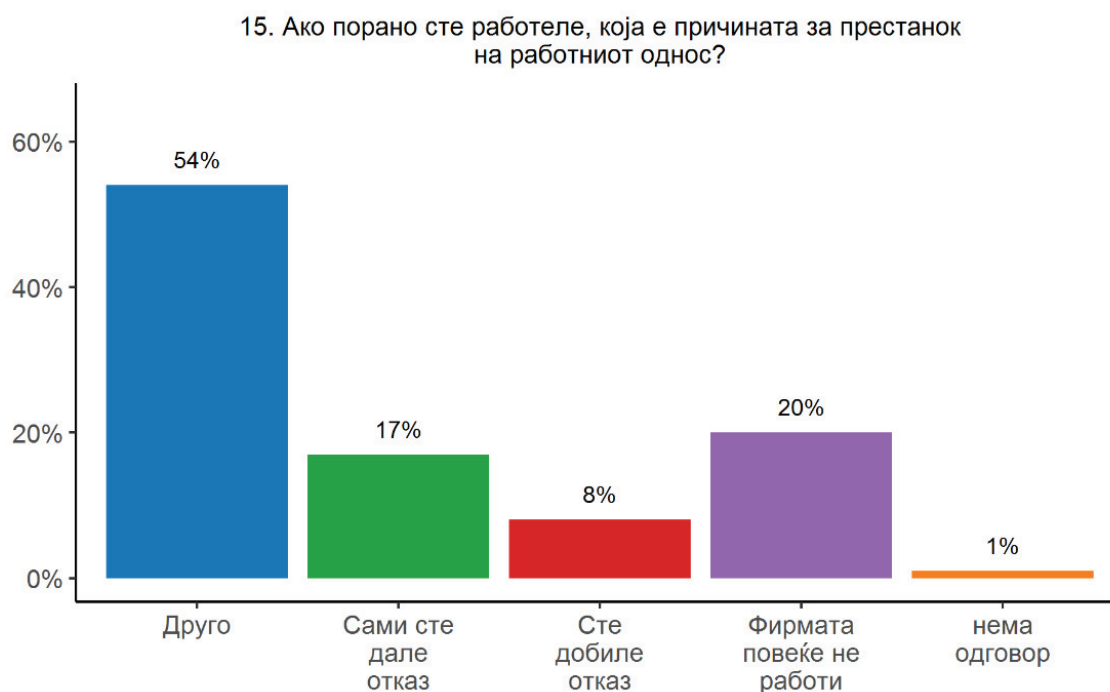
¹³ <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/ZRO%20Precisten%2074-15.pdf>

суштина одговара на малата бројка на вработени лица. За жал АВРМ нема податоци колку лица со хендикеп од општините Битола, Новаци и Могила се вработени.

Графикон 27. Испитаници кои во моментот не се вработени

Во однос на прашањето дали некогаш работеле, најголем дел од испитаниците 54 % (129 лица) во минатото имале остварено работен однос, 33 % (79 лица) воопшто не биле вработени и 14 % (33 лица) не одговориле. Во графикон се 28 претставени се причините за престанок на работниот однос.

Графикон 28. Причина за престанок на работен однос

Во однос на причините за престанокот на работниот однос 20 % (26 лица) одговориле дека фирмата повеќе не работи, 8 % (10 лица) добиле отказ, 17 % (22 лица) сами дале отказ и 54 % (70 лица) ги навеле следните причини како причина за престанок на работниот однос: *користење на материјално технолошка пензија поради инвалидитетот, инвалидска пензија, заради болест, заради инвалидитетот, заради земјоделие, заради влошување на состојбата, остварување на право на пензија, дискриминација, потреба од личен асистент, архитектонска непристапност* .

Графикон 29. Вид на фирма/институција на вработување

Од испитаните **80 лица кои се вработени** 6 %(5лица) се самовработиле во сопствена фирма, 26 %(21лице) работат во приватна фирма, 38 %(30лица) во заштитно трговско друштво и 22 %(18лица) во државна институција. Посебните услови, бенифиции и олеснување за вработување и работење на лица со инвалидитет се регулирани со Закон за вработување на инвалидни лица¹⁴. Во рамките на Агенцијата за вработување формиран е “Специјален фонд” за финансирање на помош доделена за вработување и работа на лица со инвалидитет. Финансиските средства од “Специјалниот фонд” се доделуваат како неповратни за која било од следниве цели:

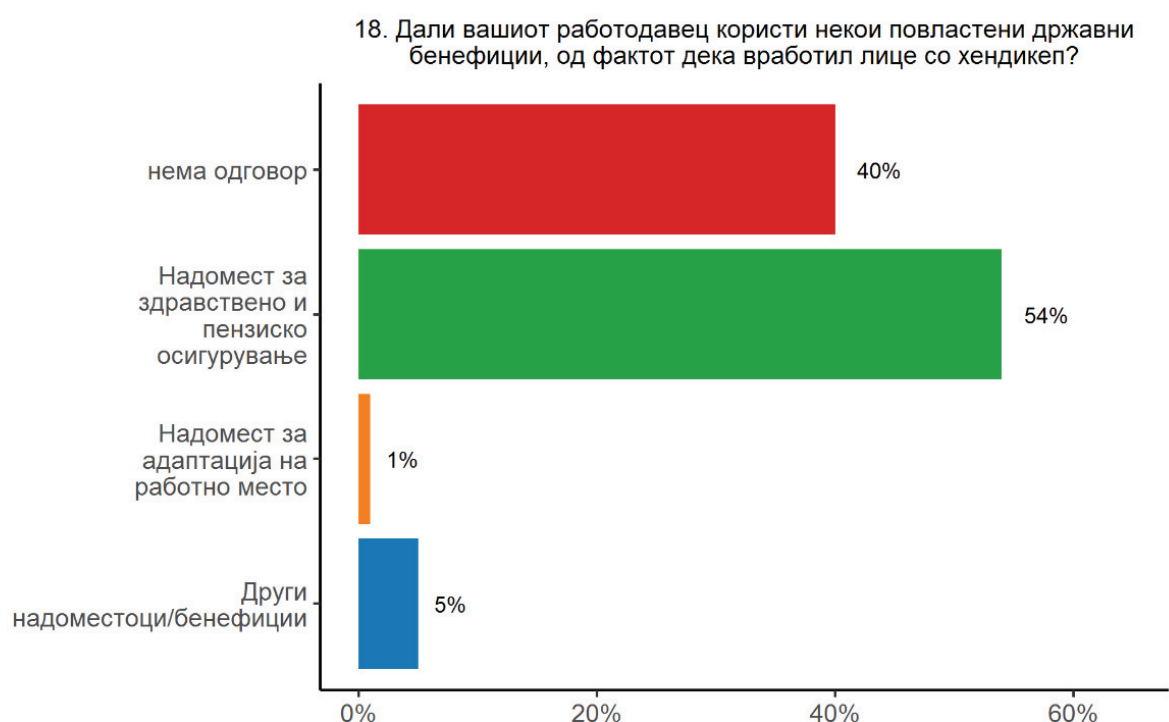
- вработување на лица со инвалидитет на неопределено време;
- адаптација на работно место
- набавка на опрема

14

<http://www.zapovim.mk/dokumenti/propisi/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B8%20%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0.pdf>

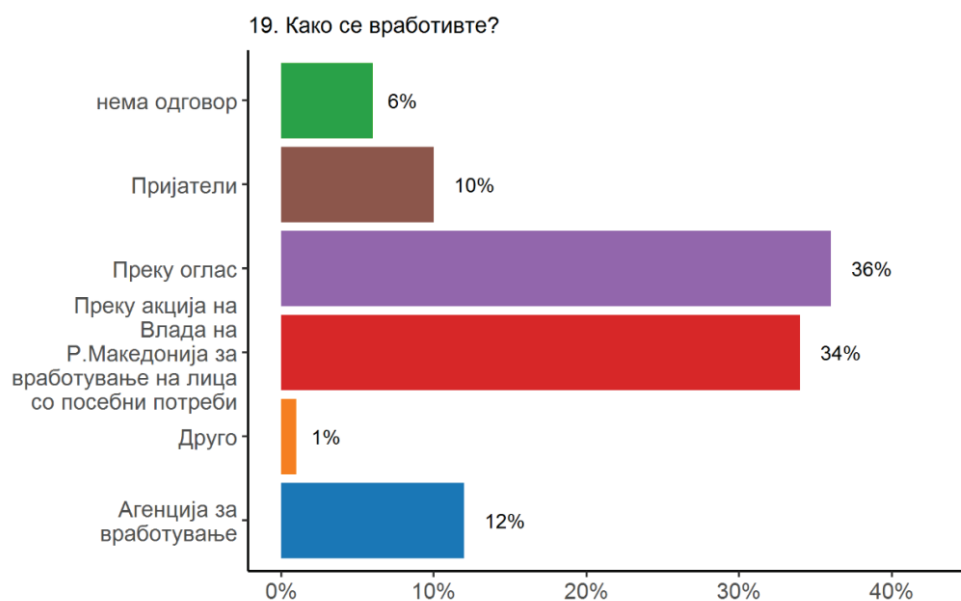
- стручно оспособување на лица со инвалидитет за одредена работа, во согласност со потребите на работодавачот и на лицето со инвалидитет.

При вработување на лице со инвалидитет работодавачот е ослободен од плаќање на персонален данок на доход и социјално осигурување. Резултатите од терен покажуваат дека и покрај постоечките бенифиции имаме висок процент на невработени инвалидни лица.

Графикон 30. Дали работодавецот користи некакви олеснувања на работното место?

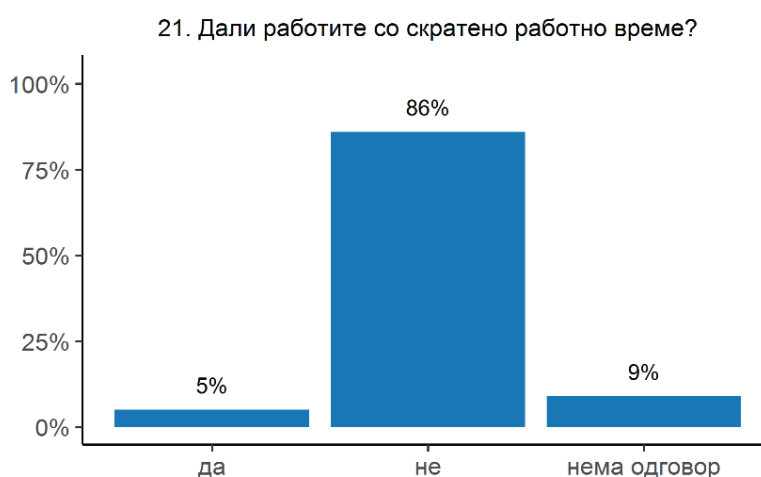
Во однос на бенифициите кои ги користи работодавачот со вработување на лице со хендикеп 54 % (43 лица) од испитаниците одговориле дека работодавецот користи **надоместок за здравствено и пензиско осигурување**, 1 % (1лице) **надоместок за адаптација на работното место**, 5 % други бенифиции.

Графикон 31. Начин на вработување

Најголем дел од вработените испитаници 36 % (29 лица) одговорија дека се вработиле **преку оглас**, 12 % (10 лица) преку **агенција за вработување**, 34 % (27 лица) преку **акција на Владата на РМ** за вработување на лицата со попреченост, преку **пријатели** 10 % (8 лица) Можеме да заклучиме дека акциите превземени од Владата на РМ овозможуваат да се зголеми бројот на вработеност на лицата со хендикеп.

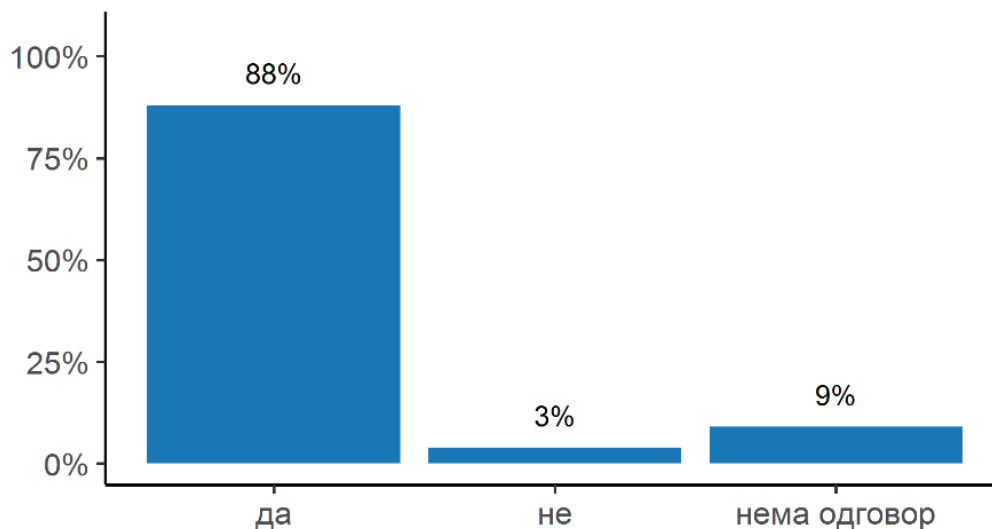
Во однос на работното време добиените резултати покажуваат дека дури 86% од лицата со хендикеп работат со **полно работно време**, а само 5% со скратено работно време. (графикон 32)

Графикон 32. Дали работите со скратено работно време?

Најголен дел сметаат дека лицата со хендикеп треба да имаат бенифициран работен стаж

22. Дали сметате дека треба да имате бенифициран работен стаж?

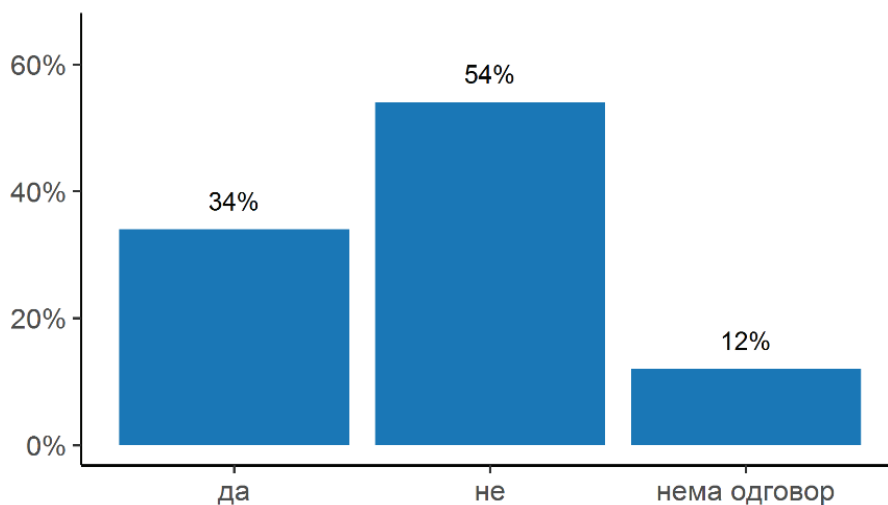
Графикон 33. Потреба од бенифициран работен стаж

Во однос на бенифицираниот работен стаж, 88% (70 лица) од испитаниците сметаат дека лицата со попреченост треба да имаат бенифициран работен стаж. Лицата со хендикеп немаат бенифициран работен стаж по основ на хендикепот.

На предлог на МТСП, Владата на Република Македонија усвои Програмата за персонална асистенција на лица со попреченост за 2018 година¹⁵. Оваа услуга се воведува првпат во Македонија и е целосно финансирана од Буџетот. Со оваа програма обезбедени се персонални асистенти за 100 лица на возраст од 18 до 64 години, кои имаат потешка или најтешка физичка попреченост или лица со целосно оштетен вид. Предвидено е личните асистенти да им помагаат при извршувањето на секојдневните лични и домашни активности, при посета на високообразовни институции, неформално образование, професионална рехабилитација или поддршка на работно место. Во Битолскиот регион многу е мал бројот на персонални асистенти за лицата со хендикеп иако биле обучени повеќе. Многу од нив се откажале.

¹⁵ http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2018/personalna_evidencija.pdf

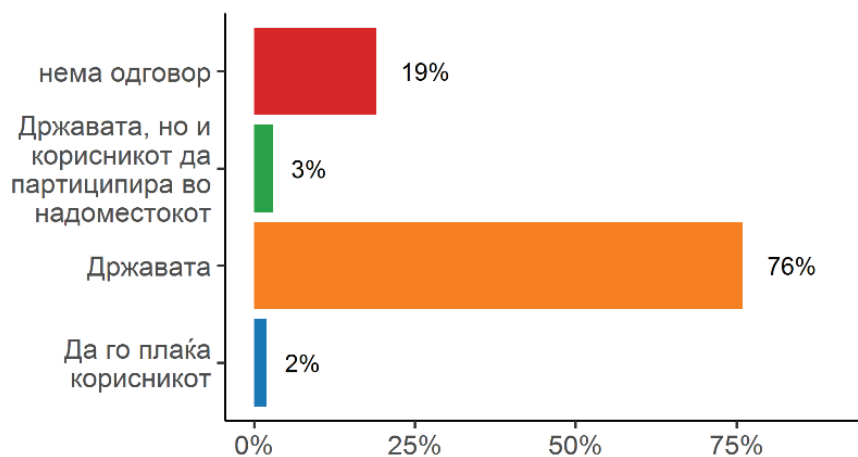
24. Дали Ви е потребен работен асистент?

Графикон 34. Потреба од работен асистент

На прашањето дали им е потребен работен асистент на работното место повеќе од половината испитаници 54 % (176 лица) одговориле дека немаат потреба од работен асистент, 34 % (111 лица) дека имаат потреба и 12 % (40 лица) не одговориле. Со оглед дека од испитаниците само 80 лица се во работен однос добиените резултати се очекувани.

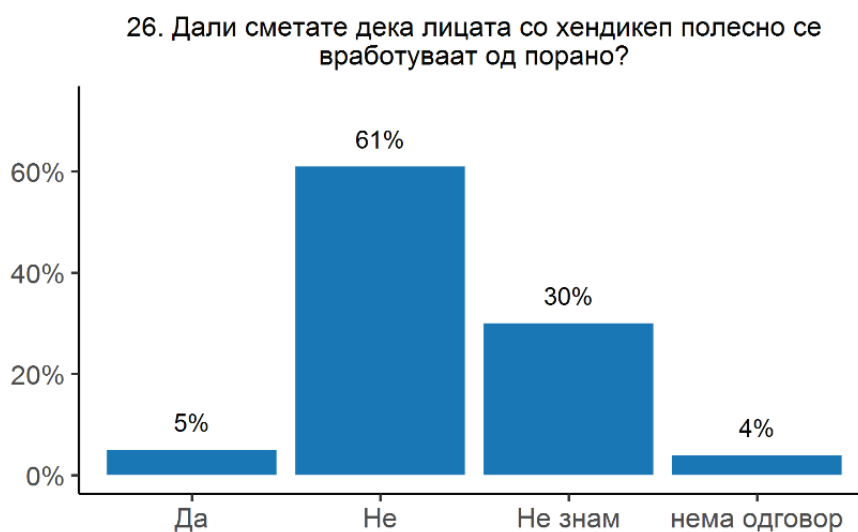
25. Како треба да се плаќа надоместокот на работнио асистентот?

Графикон 35. Финансирање на работениот асистент

Во однос на прашањто како треба да се плаќа надоместокот на асистентот 76% (248 лица) од испитаниците сметаат дека **државата** треба да го плаќа надоместокот за работните асистенти, само

3% (11 лица) сметаат дека **треба да партиципира и корисникот** и само 2% (7 лица) одговориле дека корисникот треба да го плаќа работниот асистент.

Графикон 36. Дали лицата со хендикеп полесно се вработуваат од порано?

Анализата на резултатите покажува дека вработувањето на лицата со хендикеп сеуште е голем проблем и развојно гледано овој проблем сеуште е актуелен. Најголем дел од лицата со хендикеп 61 % (201 лице) сметаат дека **не се вработуваат полесно** од порано, 30 % (97 лица) одговориле дека не знаат, само 5 % (15 лица) одговориле дека е полесно вработувањето од порани и 4 % (14 лица) не одговориле.

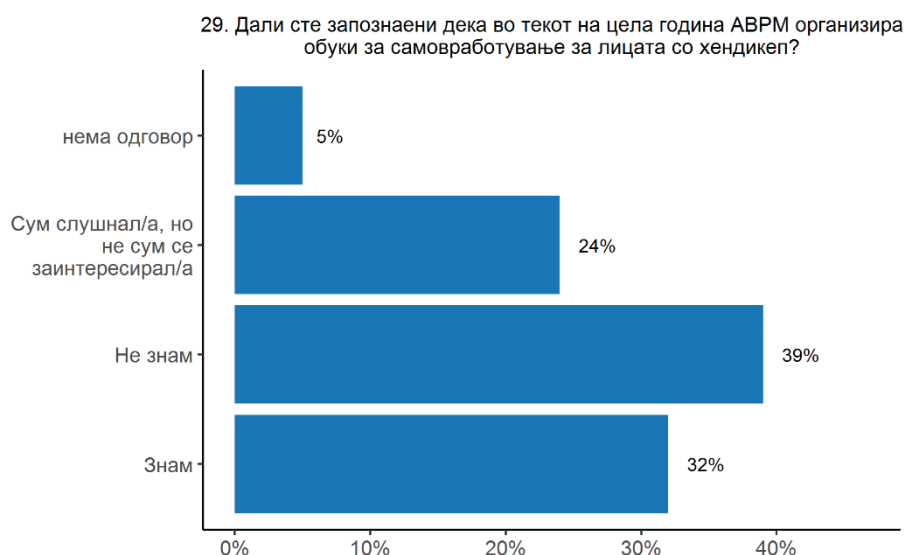
Графикон 37. Обуки за преквалификација на невработени лица со хендикеп за професии кои се конкуретни на пазарот на трудот

Во однос на прашањето дали се запознаени дека АВРМ организира обуки за преквалификација на невработени лица со хендикеп за професии кои се конкурентни на пазарот на трудот постојат поделени мислења, па така дури 39 %(127лица) не знаат за што се работи, 31 %(102лица) се запознаени и 25 % (82лица) слушнале за овие обуки, но не знаат за што точно се работи.

Во однос на прашањето на какви обуки за преквалификација организирани од АВРМ присуствувале, мал дел од испитаниците присуствувале на обука за компјутерски вештини, комуникациски вештини, персонална асистенција и учење на англиски јазик.

Да дополниме дека АВРМ од 2015 година организира **обуки за самовработување** на лица со хендикеп и доделува грантови за отворање на сопствени фирми. Во периодот од 2015 до 2018 година согласно добиените податоци од АВРМ Битола **13 лица со хендикеп се самовработиле** и тоа во 2015 година **се самовработиле 4** лица со хендикеп од Битолскиот регион, во 2016 три лица, а во 2017 и 2018 по три лица.

Лицата со хендикеп кои активно бараат работа, како и сојузите, навремено се информирани за обуките за самовработување и обуките за преквалификација од страна на Агенцијата за вработување на Република Македонија. Меѓутоа, факт е дека процентот на вработени лица со хендикеп е многу мал, но и процентот на лица кои слушнале за ваквите обуки, а кои би можеле да помогнат за вработување е исто така мал. Според работата на РЦ на терен причините за ваквата се различни: многу тешко стигнува информациите до оние за кои се наменети, условите за вработување, самовработување или преквалификација не се поволни, слаб интерес за вработување кај лицата со хендикеп и др.

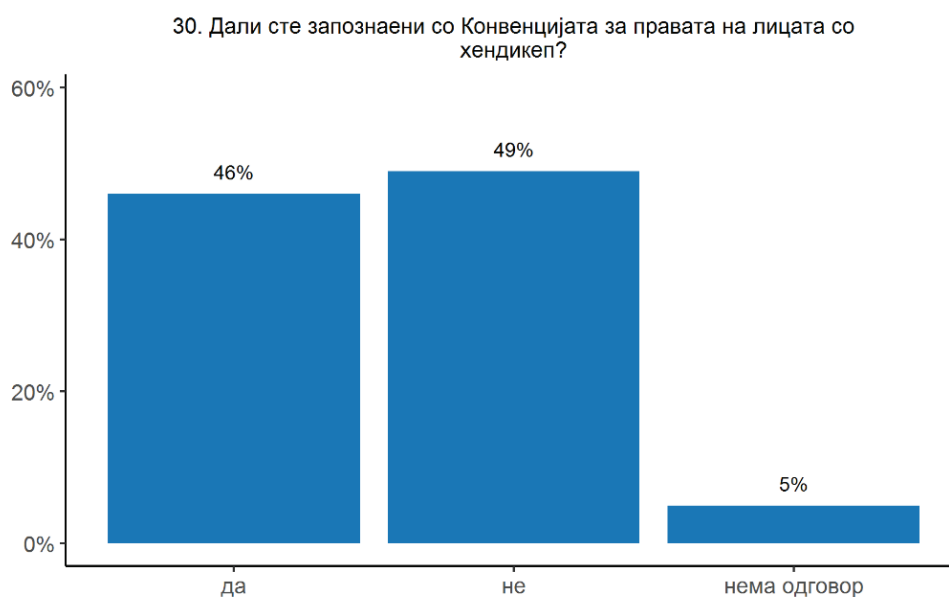

Графикон 38. Обуки за самовработување

Најголем дел од испитаниците и тоа 39%(127лица) не знаат дека АВРМ организира обуки за самовработување, 32 %(10блица) знаат, 24 %(78лица) слушнале за вакви обуки но, не се заинтересирани и 5% (16лица) не дадоа одговори.

4.2.4 Дискриминација

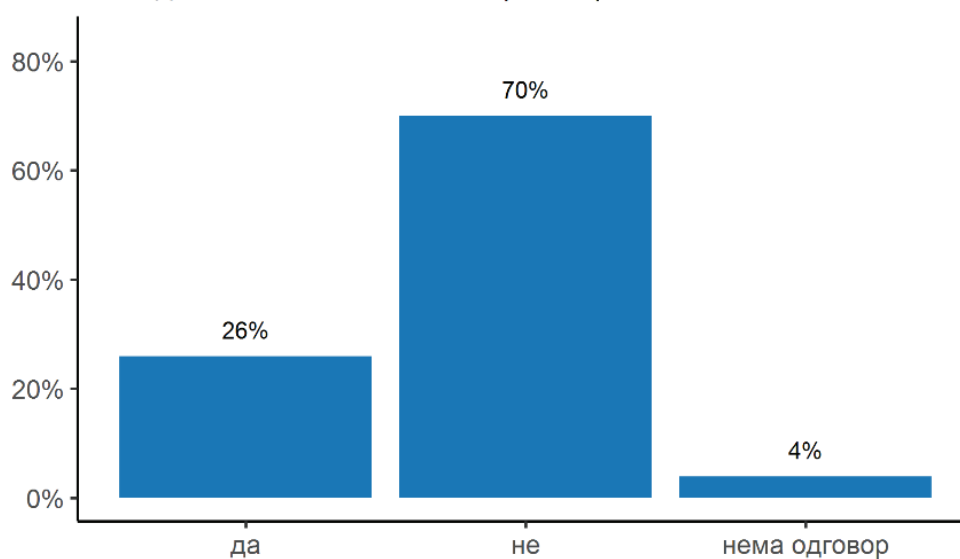
Согласно Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп „**Дискриминација врз основа на хендикеп**“, значи правење секаква разлика, исклученост или ограничување врз основа на инвалидност со цел или влијание врз нарушување или ништење на признавањето, уживањето или остварувањето, на еднаква основа со другите, на сите човекови права и основни слободи на политичко, економско, социјално, културно, граѓанско и на секое друго поле. Овде се вклучени сите облици на дискриминација, како и негирање на разумно прилагодување; „**Разумно прилагодување**“, значи неопходна и соодветна модификација и прилагодување не предизвикувајќи непропорционален и несоодветен товар, доколку е неопходно во одреден случај, за да им се обезбеди на лицата со инвалидност да ги уживаат или остваруваат човековите права и основните слободи на еднаква основа со другите.

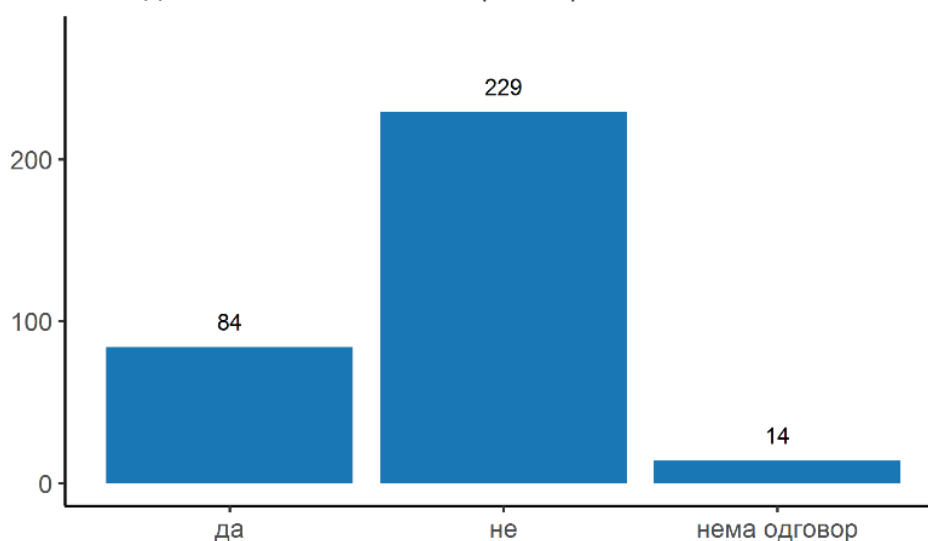
Графикон 39. Познавање на Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп

Поразувачки се процентите на лица со хендикеп кои **НЕ СЕ ЗАПОЗНАЕНИ** со Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп. Така дури **49 %** (159 лица) не се запознаени со Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп, **46 %** (151 лице) од испитаниците се запознаени, а **5 %** (17лица) не одговориле.

32. Дали некогаш сте биле дискриминирани по основ на хендикеп?

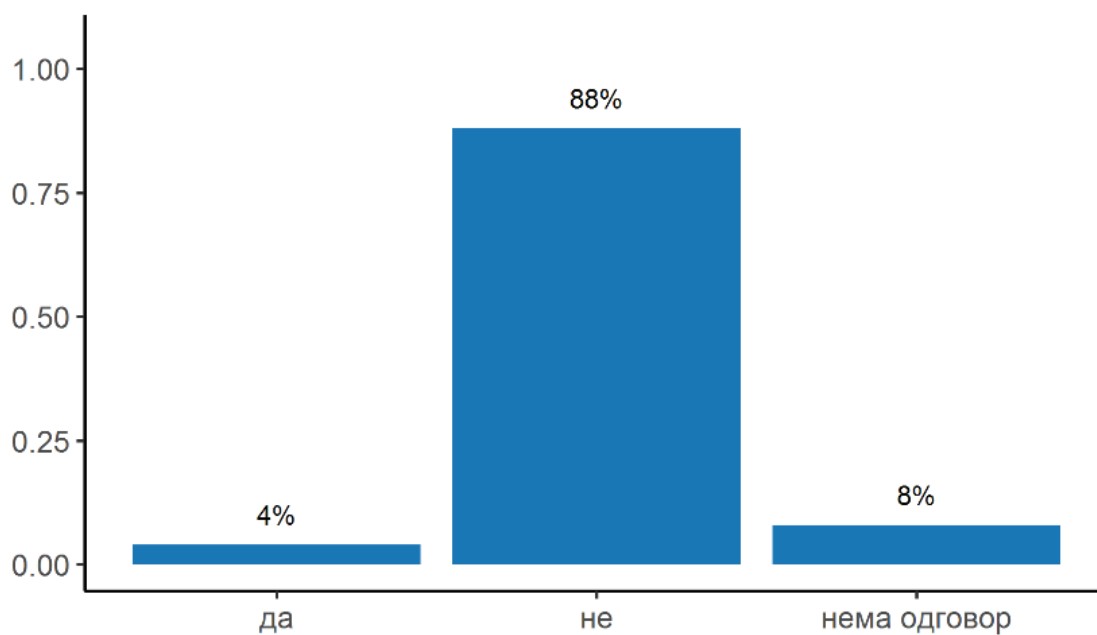
32. Дали некогаш сте биле дискриминирани по основ на хендикеп?

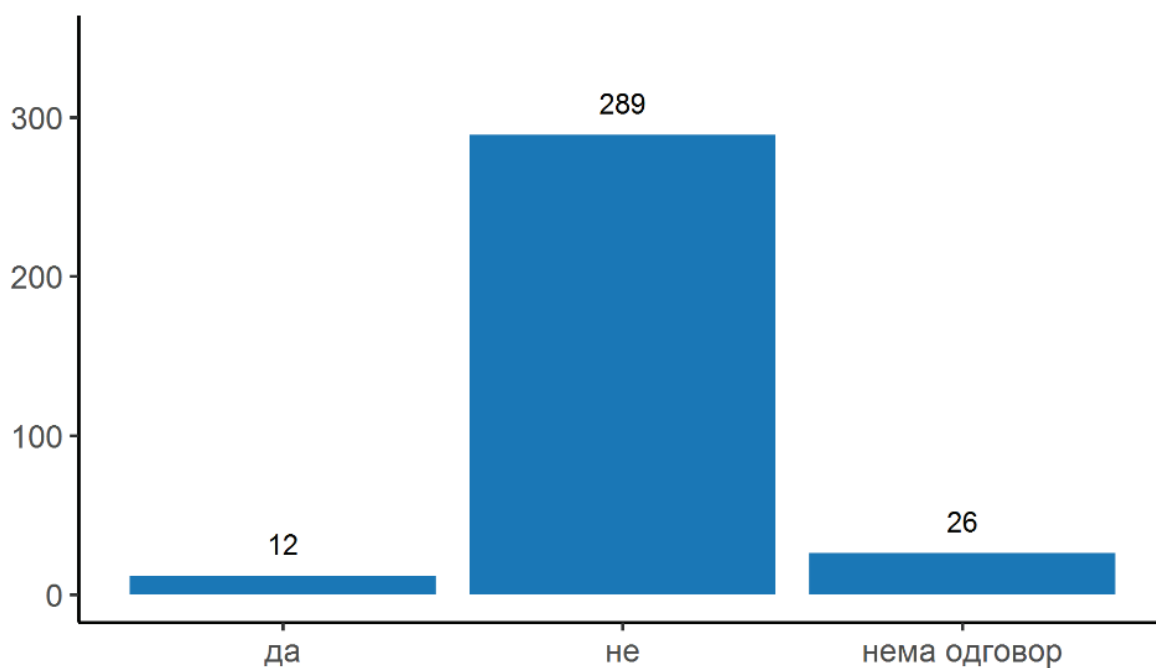
Графикон 40. Дискриминација по основ на хендикеп

На прашањето дали некогаш сте биле дискриминирани по основ на хендикеп, 70 % односно 229 испитаници од испитаниците одговориле дека **НЕ БИЛЕ** дискриминирани по основ на хендикеп, а 26 % односно 84 испитаници одговориле позитивно. Ако направиме компаративна анализа на Графикон 39. и Графикон 40 ни се наметнува прашањето за вистинитост на одговорите, тргнувајќи од фактот дека голем процент од испитаниците (49 %) не се запознаени со Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп, па следствено на тоа можеби и **не препознале дискриминација**.

33. Дали некогаш сте поднеле предмет за дискриминација?

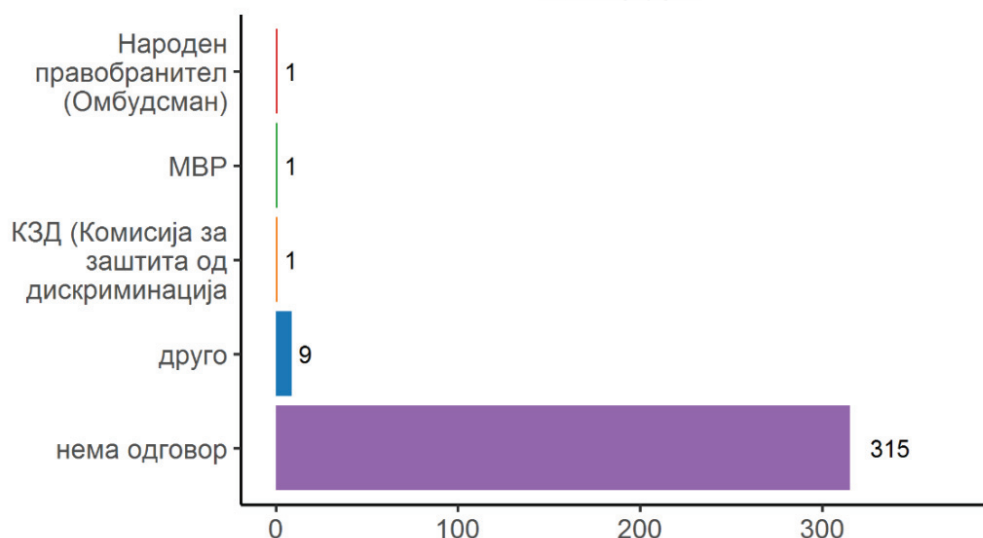
33. Дали некогаш сте поднеле предмет за дискриминација?

Графикон 41. Поднесени предмети за дискриминација

Само 4 % (12 лица) имаат поднесено предмет за дискриминација, 88 % (289 лица) немаат поднесено предмет за дискриминација, додека пак 8 % (26 лица) не дале одговор.

34. Ако одговорот на претходното прашање е да, во која институција?

Графикон 42. Институција до која е поднесен предмет за дискриминација

Резултатите во графикон 41. ни покажуваат дека дури 88 % од испитаниците не поднеле предмет за дискриминација до надлежните институции. 4% (12 испитаници) од испитаниците имаат поднесено предмет за дискриминација, но ако споредиме од претходниот графикон каде 26 % (84 испитаници) биле дискриминирани, тогаш голем процент од нив не поднесуваат предмети за дискриминација.

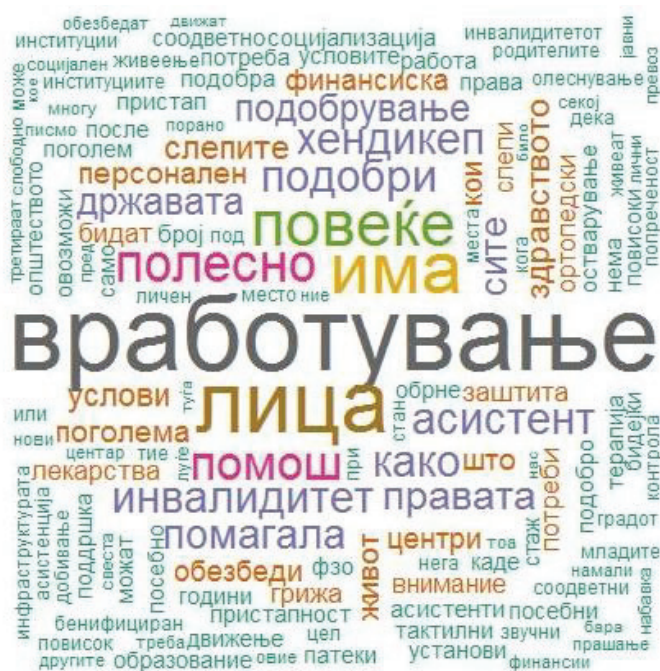
Поднесените предмети за дискриминација биле упатени до Комисијата за заштита од дискриминација (1), МВР (1), Народен Омбудсман (1), и дури 9 поднесени предмети во други институции. Во ова истражување немаме дополнителни информации за тоа каков вид на тужби се овие 9 поднесени тужби до другу институции.

Во табела 8. ни се претставени просечните оценки за областите каде испитаниците најтешко ги остваруваат своите права каде што 1 означува најниска оценка а 5 највисока. Сите четири области здравство, образование, социјална заштита и човекови права оценети се со приближно исти и тоа **НИСКИ** оценки: најниска просечна оценка 2.31 за областа на **човековите права**, 2.36 за областа на **социјалната заштита**, 2.42 за **здравство** и 2.66 е просечната оценка за областа на **образованието**.

Табела 8. Области каде лицата со хендикеп најтешко ги остваруваат своите права

Област	1	2	3	4	5	просечна оценка
Здравство	90	83	74	62	9	2.42
Образование	47	55	67	34	20	2.66
Социјална заштита	100	77	71	62	6	2.36
Човекови права	113	69	58	55	13	2.31

На прашањето што треба државата да направи за да се подобрат условите за живот а лицата со хендикеп, добивме најразлично, но сите еднакво вредни одговори: подобрување и остварување на правата, бенифициран стаж, порано пензионирање, вработување, набавка на лекарства преку ЗФО кои се нови во другите држави и веќе искуствата покажуваат многу подобрување, пристапноста во целост да се подобри, да се подигне свеста на целото општество, ортопедски помагала (соодветни), обезбедување на транспортни возила за инвалидни лица, отварање на дневени центри, подобро да бидат информирани лицата што им следува, обезбедување личен асистент, контрола на работодавците кои ги земаат бенифициите за вработување на лица со попреченост, посамостојна вклученост во општествениот живот, обука на образовниот кадар, дефектолози во училиштето, да има центри за активност, за осамостојување или трајно живеење, да влезат слепите лица како категорија во ФЗОМ, отворање на ресурсни центри за инклузија на слепи лица, олеснување при упис на факултет, олеснување при студентско домување, зголемена финансиска помош за семејствата, паркирањето на автомобил пред институциите, подобра градска инфраструктура, тротоарите да се слободни за да можат инвалидите слободно да се движат, да се подобрат условите за работа во заштитните фирми и да се почитуваат правата на работникот кои му следуваат, повисоки плати во заштитните фирми, агенцијата за вработување да ги информира лицата со порпеченост како за обуките, така и за фондовите бидејќи тие најдобро знаат колку лица се пројавени со инвалидитет и активно бараат начин да се вработат, потребни психолог и нутриционисти, компјутери за слепи, браеви книги, стална персонална асистенција и помагала за во домот, поголема доверба во институциите на државата, физикална терапија во домот, отстранување на бариерите во сообраќајот и јавните институции, примена на конвенцијата и вклучување на лицата со попреченост во законските решенија, програми и проекти наменети за нив, тактилни патеки, звучна и светлосна сигнализација, звучни помагала за мерење на притисок, спортски активности за лица со дијабетис, полесно вработување, згрижувачки центри кога ќе останат децата сами!

5. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

5.1 Заклучоци

Основната цел на истражувањето е **да се детектираат потребите и проблемите** на семејствата на деца со хендикеп **до 18 години** и потребите и проблемите на лица со хендикеп **над 18 години** во Битолскиот регион, кои ги опфаќа општините **Битола, Новаци и Могила**.

Од анализата на резултатите, која се вршеше во неколку области во согласност со интересот на истражувањето произлегоа следните заклучоци:

- Приближно **половина** од анкетираниите родители на деца со хендикеп **не остваруваат** редовен работен однос најчесто поради состојбата на своето дете што *дирекно се одразува на семејниот буџет*, а во најголем број семејства *поширокото семејство не помага финансиски*.
- Најголем дел од родителите кои имаат остварено работен однос **не користеле боледување по основ неѓа на дете до 3 годишна возраст**. Најчестите причини поради поради кои не ја користат ова можност се **неинформираност за постоење на ваквото право на боледување** и поради **можноста да добијат отказ од работното место**, особено ако се вработени во приватниот сектор.
- Само **1 %** (2 родители) од вработените родители оствариле **право на скратено работно време** по основ дете со хендикеп. **Првата причина** за ваквата состојба лежи во **постоечката легислатива** која се однесува на овој проблем. Имено, *висината на надоместот кој го исплаќа државата е неменлив и не соодветствува со висината на надоместот кој родителите би го добивале доколку работат со полно работно време*. Тоа дополнително го оптоварува семејниот буџет, кој и онака е исцрпен од други потреби (терапии кои не се на товар на ФЗОМ, дополнителни вежби, превоз до разни институции, посебна исхрана која за некои состојби е многу важна итн.). Како **втора причина** за некористењето на ова право е и **неинформираноста** на родителите како за правото, така и за постапката за негово добивање.
- Што се однесува до достапноста на **социјалните услуги** за децата/лицата со хендикеп, тие се достапни, но во многу случаи не се доволни. Видот на услугите што се нудат и можностите што ги нудат услугите, **не ги задоволуваат потребите** на лицата со хендикеп. Социјалните услуги најчесто се сведуваат на парични трансфери, кои не ги покриваат реалните трошоци за неѓата на децата и лицата со хендикеп.
- Голем предизвик за РМ, па следствено на тоа и за Битолскиот регион претставува **образованието** на децата и лицата со хендикеп поради **недоволната обученост** на воспитно-образовниот кадар за работа со деца и лица со хендикеп, **недоволна поддршка** и **ангажираност од надлежните институции**, (Министерството за образование и наука и

Бирото за развој на образованието). Од основните училиштата во Битолскиот регион, само едно училиште освен има комплетен стручен тим. На ова се надоврзува фактот што нема доволно претходна системска поддршка, како **центри за ран детски развој, специфична и стручна поддршка и услуги од логопед, дефектолог, психолог, физикална терапија и сл.** Овој тип поддршка ќе овозможи подобар развој на децата и ќе придонесе за нивно подобро вклучување во процесот на образование.

- Добиените резултати покажуваат дека најголем дел од лицата со хендикеп **имаат завршено формално образование**, но фактот што најголем дел **не сакаат да продолжат** со формални и неформално образование всушност бара понатамошни и поисцрпни истражувања на причините за оваа состојба.
- Резултатите од истражувањето покажаа дека најголем број од лицата со хендикеп **не се вработени**. Согласно добиените податоци од ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа во Битола (под која припаѓаат и општините Новаци и Могила) во моментот на започнување на анкетаирањето (Јули 2018), има вкупно **189** корисници на **мобиленост**, **185** корисници на **додаток за слепило**, **212** корисници на **додаток за глувост**, па можеме да заклучиме дека една од причините за големиот број на невработеност на лицата со хендикеп е и тоа што меѓу нив има и лица кои воопшто не бараат работа. Други специфични препреки со кои се соочуваат невработените лица со хендикеп во нивната потрага по работа се: недостаток на соодветно образование и обука, предрасуди за лицата со попреченост, проблеми во комуникацијата, недостаток на физичка пристапност, недостаток на соодветен транспорт, потреба од работен асистент и др.

Според податоците од АВРМ – Битола, во Битолскиот регион во 2018 година, вкупно 163 лица со хендикеп активно бараат работа. Од вкупниот број баратели на работа (163 лица), 124 се со вроден, а 34 со стекнат инвалидитет; 25 лица се инвалиди на трудот, 58 не се способни за работа, а 105 лица се способни за работа.

- Најголем број од веќе вработените лица со хендикеп **работат** во Заштитни трговски друштва, а најмалку се самовработиле преку грантовите на АВРМ. Голем дел од испитаниците не пројавиле интерес или се недоволно запознаени со обуките за самовработување и за преквалификации на невработените во кои спаѓаат и лицата со хендикеп за професии кои се конкурентни на пазарот на трудот.
И покрај преземени мерки за вработување од страна државата и Агенцијата за вработување на лица со хендикеп, испитаниците сметаа дека тие не се доволни и дека не се вработуваат полесно од порано.
- **Здравствените услуги** се ограничени, недостапни или со неадекватна и недоволна приспособеност за децата и лицата со хендикеп. Искуствата на Ресурсниот Центар од својата работа на терен зборуваат дека децата и лицата со хендикеп имаат потреба од поинаков пристап од страна на лекарите и медицинскиот персонал кои најчесто и не знаат или не се

доволно обучени како да постапуваат, комуницираат и да интервенираат кај лицата со хендикеп. Уште повеќе, доколку се работи за специфични услуги за лица со хендикеп, тие најчесто се недостапни за голем број од овие лица, особено од руралните општини.

- Најголем дел од децата со хендикеп користат **медикаментна и витаминска терапија**, помал дел користата услуги од **дефектолог, логопед и психолог**, а незначаен процент или воопшто **не користат методи** како што се: хидротерапија, јавање, сензорна терапија, хипербарична комора, затоа што овие методи и услуги **не се достапни во Битолскиот регион**. Можеме да заклучиме дека голем број на методи, кои би помогнале во подобрување на состојбата на децата и младите со хендикеп се недостапни.
- Поголем дел од родителите на деца со хендикеп и приближно половина од анкетираниите лица со хендикеп **НЕ** се запознаени со **Конвенцијата за правата на лицата со попреченост**. Не познавајќи ја Конвенцијата, родителите на децата и лицата со хендикеп не секогаш препознаваат дискриминација.

Само еден родител на дете со хендикеп од вкупно 59 родители на деца со хендикеп, кои одговориле дека нивните деца се дискриминирани по основ на хендикепот, поднел предмет за дискриминација до **Комисијата за заштита од дискриминација**, што укажува на фактот дека родителите не знаат и до кого треба да го поднесат предметот за дискриминација и дека немаат доверба во институциите. Слична е и ситуацијата кај лицата со хендикеп: од вкупно 84 лица кои биле дискриминирани, само 12 лица со хендикеп поднеле предмет за дискриминација до **Комисијата за заштита од дискриминација**, надлежните институции, Народниот правобранител и Министерството за Внатрешни работи на РМ.

- Добиените резултати од анкетираниите родители покажуваат релативно ниски просечни оценки во однос на **остварувањето на правата во сите три области** во и тоа: 2.12 за социјалната заштита, 2,25 за здравството и 2.76 за образованието. Ниските просечните оценки, кои ги дале родителите на деца со хендикеп за овие најзначајни области на човековото живеење, укажува на фактот дека **голем број од родителите воопшто не се задоволни во остварувањето на правата, услугите и третманот на нивните деца со хендикеп**.

Слични просечни оценки добиени се и од лицата со хендикеп во однос на остварувањето на правата во сите три области во и тоа: 2.36 за социјалната заштита, 2,42 за здравството и 2.66 за образованието. Ниските просечни оценки кои ги дале лицата со хендикеп укажува на фактот дека голем број од нив **не се задоволни во остварувањето на своите права, услуги и третман во сите три области, кои се најзначајни за достоинствен живот**.

- Во однос на прашањето **каква поддршка, сервиси и услови им се потребни на родителите и децата со попреченост** на скала од 1 до 9 добиени се високи просечни оценки и тоа највисока просечна оценка 7,76 за потребата од **правна помош** за остварување на одредени

права; обуката на децата со хендикеп за **самостојно и независно живеење** - 7.54; потребата од **психолошка поддршка** е просечната оцена изнесува 7.33; **личен асистент** за нивното дете - 7.05; поддршка – **обуки за наставниците** во инклузивното образование или **обуки за родителите на деца со типичен развој** - 6.79; потребата од **разменување на искуства** - 6.45; потребата од **отварање на Дневни центри** за децата со хендикеп - 6.63; **адаптација на просторот** - 6.87; отварањето на згрижувачки центри - 6.68; обуката за родители - 6.20; **патронажна служба** во домашни услови со - 6.01; потребата од **образовен асистент** - 6.00

5.2 Препораки

Поаѓајќи од целите на овој проект, анализата на добиените резултати и заклучоците, произлегоа следниве препораки:

- ✓ Граѓанските организации се оние кои посебно внимание треба да обрнат на континуирано промовирање на **Конвенцијата за правата на лицата со попреченост** преку организирање на квалитетно осмислени кампањи, да ја засилат ангажираноста во насока на видливост на активностите што ги превземаат, мерките кои ги спроведуваат за правата на децата/лицата со хендикеп, со цел зголемување на свесноста на јавноста за нивното постоење.
- ✓ На граѓанските организации им препорачуваме и понатака да продолжат со процесот на *градење на капацитетите на своите организации во насока на продлабочување на соработката со локалната самоуправа и учествување во процесите на носење на одлуки на локално ниво*; продлабочување на соработката со државните институции во насока на *јакнење на системите на поддршка на децата/лицата со хендикеп и нивните семејства; застапување на правата на децата/лицата со хендикеп* и овозможување *професионални и стандардизирани услуги во областа на образованието, социјалната и здравствена заштита*. Особено е важно граѓанските организации да продолжат со развивање и промоција на капацитетите на децата/лицата со хендикеп и со подигање на свеста на заедницата за улогата и важноста од нивно вклучување во општеството.
- ✓ Локалната самоуправа исто така треба да се ангажира, да ја поттикнува и продлабочува соработката со граѓанските организации во насока на проширување на услугите за лицата со хендикеп, кои ќе придонесат децата/лицата со хендикеп и нивните семејства да живеат поквалитетен живот. Токму заради ова локалната самоуправа **треба да ги вклучи услугите за лицата со хендикеп во листата на приоритети и како издвоен дел во политиките за социјална заштита, што подразбира издвојување и на соодветни средства во својот буџет за реализација на овие политики**. Општините треба да воведат **евиденција за децата/лицата со хендикеп**, која ќе помогне во процесот на креирање на политики се засновани на точни и релевантни податоци за видот на услугите и сервисите кои се вистински потребни на лицата со хендикеп.

6. ОРГАНИЗАЦИСКО И ПРОГРАМСКО ПОРТФОЛИО НА ЗДРУЖЕНИЕТО РЕСУРСЕН ЦЕНТАР НА РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ

Уште во 2010 година **УНИЦЕФ** идентификуваше група родители на деца со посебни потреби во Македонија што беа обучени од страна на **PACER** (Ресурсен центар на родители со седиште во САД), со цел да се креира една нова родителска организација. Формиран во 2012 година, **Ресурсниот центар на родители на деца со посебни потреби** започнува со активна работа во 2014 година.

Инициран, формиран и воден од родители на деца со посебни потреби, како национален родителски сервис што им служи на родителите и нивните деца, **Ресурсниот центар** дејствува како партнер на родителите, на здруженија чии активности и дејствување се однесуваат на децата со посебни потреби, но едновременно и на институциите што работат на подобрување на условите на животот на децата со посебни потреби.

Мисијата на Ресурсниот центар е да им служи на сите деца со посебни потреби и нивните семејства преку: обезбедување *поддршка, помош, пристап до информации*, обезбедување *остварување на нивните права* во сите сегменти на животот со цел – што *поуспешна социјална инклузија*, како и *подигање на јавната свест и одговорност* за постоењето на тие права.

Преку остварената мрежа на соработници од над 80 организации со кои има склучено меморандуми на соработка и воспоставена соработка со институциите во РМ, преку своите 5 регионални координатори и 2 национални координатори, Ресурсниот центар овозможува бесплатни услуги: поддршка родител-родител, групна психолошка поддршка организирана во психолошки кампови, индивидуална континуирана психолошка поддршка, правни совети преку соработка со Македонското здружение на млади правници, медијација и совети од областите на социјалната заштита и инклузијата во образованието (и за родителите и за наставниците), поддршка наставник-наставник за наставниците во основното образование. Ресурсниот центар на родители на деца ги вмрежува родителите и овозможува размената на искуства и информации преку Фејсбук - страница <https://www.facebook.com/resursencentarnaroditelinadecasoposebniпотреби/?ref=bookmarks> и затворената група Посебни родители на Фејсбук, постојано ја дополнува и базата на податоци за семејства на лица со попреченост, која во овој момент достигнува бројка од над 2500 илјади семејства. Покрај тоа, Ресурсниот центар произведува и ресурси за поддршка на семејствата и сите вклучени во работата со лицата со посебни потреби (прирачници за родители, прирачници за наставници, прирачник за млади волонтери, брошури за лица со некаков вид на попреченост итн.)

*Ресурсниот центар е сервис за **СИТЕ** родители на деца/лица со попреченост и лица со попреченост. Информациите, сознанијата и знаењата за правата на лицата со попреченост што стигнуваат до нас се шират преку мрежата на родители што е нашата јасна цел и приоритети вградени во нашите мисија и визија.*

7. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп
https://www.unicef.org/tfymacedonia/macedonian/resources_19042.html
2. Закон за вработување на инвалидни лица
<http://www.zapovim.mk/dokumenti/propisi/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0>
3. Законот за заштита на децата на РМ
https://ener.gov.mk/files/propisi_files/doc1/114_1627382876%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81_%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0_1.1.pdf
4. Законот за здравствената заштита во РМ <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2015/10/0-ZAKON-ZA-ZDRAVSTVENATA-ZASHTITA.pdf>
5. Законот за работните односи на РМ
<http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/ZRO%20Precisten%2074-15.pdf>
6. Законот за социјална заштита на РМ
<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/53e5637cb3df4b669d909d67b29bcf4a.pdf>
7. Национална здравствена стратегија 2016 – 2020
http://www.nationalplanningcycles.org/sites/default/files/planning_cycle_repository/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/health_strategy_2020.pdf
8. Национална стратегија за изедначување на правата на лицата со попреченост 2010 – 2018
http://www.nkt.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=85:2011-01-12-21-35-00&catid=42&Itemid=86
9. Програма за персонална асистенција на лица со попреченост за 2018 година
http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2018/personalna_evidencija.pdf
10. Стратегија за образование 2016 – 2020 година <http://fvm.ukim.edu.mk/documents/Nacionalna-programa-za-razvoj-na-obrazovaniето-vo-Republika-Makedonija-2005-2015.pdf>

8. ПРИЛОЗИ

-ПРАШАЛНИК А

-ПРАШАЛНИК Б

ПРАШАЛНИК А

Основната цел на овој прашалник е да се детектираат потребите и проблемите на семејствата со лица/деца со хендикеп до 18 години во општините Битола, Новаци и Могила. Прашалникот е дел од истражувањето во рамките на проектот „Мапирање на потребите на лицата и децата со хендикеп во Битолскиот регион“ што Ресурсниот Центар на родители на деца со посебни потреби го спроведува со финансиска поддршка од **Полио Плус движење против хендикеп**, а како дел од проектот **Маргина Опскура** кој е финансиран од Европската Унија.

Прашалникот се состои од вкупно 48 прашања од повеќе области: општи информации, за семејството, информации од областите образование, здравство, социјален живот, прашања за Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп, како и можна дискриминација.

Со податоците ќе се постапува согласно Законот за заштита на личните податоци, а сите податоци добиени во прашалникот ќе се користат исклучиво во функција на обезбедување помош и бенефиции за лицата со хендикеп и нивните семејства.

Општи информации

1. Име и презиме (родител, лице со хендикеп)

Родител/Старател _____

Лице/Дете со хендикеп _____

2. Година на раѓање на родителот _____

3. Година на раѓање на лицето/детето со хендикеп _____

4. Бр. на членови во семејството _____

Телефонски број _____

Емаил контакт: _____

Адреса на живеење _____

Место на живеење _____

5. Дали сте во редовен работен однос? Да Не
6. Дали некој друг член од поширокото семејството придонесува во семејниот буџет?
Да Не
7. Дали сте користеле боледување по основ на нега на дете до 3 годишна возраст?
Да Не
8. Дали сметате дека пропишаната возраст на детето (до 3 години) како основ за користење на овој тип на боледување е соодветна?
Да Не
9. Ако сте користеле ваков вид на боледување, по завршување на тоа право на кој начин беше згрижено Вашето дете (во градинка, дома со роднини и сл.)?
_____

10. Дали користите право на скратено работно време по основ дете со хендикеп?

Да Не

11. Дијагноза, поддијагнози, возраст на дијагностицирање, институција

Дијагноза _____

Основна дијагноза _____

Дополнителни дијагнози _____

Возраст на дијагностицирање _____

Институција која го дијагностицирала _____

Лица/Деца без соодветна дијагноза (опишете ги нарушувањата)
_____
_____

12. Според Вас, каков вид на хендикеп има Вашето дете:

Телесен (физички)   Сензорен (оштетен слух, оштетен вид)

Интелектуален   Комбиниран

13. Кои лекарски експерти се вклучени во водењето на вашето дете

Матичен лекар   Да   НЕ

Специјалисти   Да   НЕ

Суб-специјалисти   Да   НЕ

Странски здр.установи   Да   НЕ

Друго _____

14. Дали сметате дека ви се достапни услугите на здравствениот систем?

- Да, во доволна мера
- Не, не се доволно достапни
- Не, воопшто не се достапни

15. Наведете кои терапии и методи користи вашето дете и заокружете дали е на товар на ФЗО или приватно ја плаќате?

Лекови   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Витаминска   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Дефектолошка   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Логопедска   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Физикална   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Окупациона(работна) Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Психолог   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Социолог   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Сензорна   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Музико   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Спорт   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Хидротерапија   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Јавање   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Хипербарична комора Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин

Друго, наведете _____

Ништо од горенаведеното _____

16. Која од терапиите ви е препишана од лекар?

Лекови	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Витаминска	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Дефектолошка	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Логопедска	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Физикална	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Окупациона	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Психолог	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Социолог	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Сензорна	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Музико	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Спорт	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Хидротерапија	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Јавање	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
Хипербарична комора	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин

Друго, наведете _____

Ништо од горенаведеното _____

17. Дали сте применувале некаква метода во лекувањето на вашето дете (наведете која)?

18. Дали вашето дете е корисник на помагала и асистенција и на кој начин ви е обезбедена помошта (заокружете)

ортопедски помагала	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
ортопедски чевли	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
респираторна асистенција	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин

потрошен материјал	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
помагала за транспорт	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
апарат за слух	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин
бел стап	Да	НЕ	ФЗО	Приватно	друг начин

Нешто друго, наведете кои помагала и дали ги добивате на товар на фондот или приватно

19. Дали Вашето дете било подложено на оперативни зафати и/или рехабилитации?

- оперативни зафати   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин,
- специфични рехабилитации   Да   НЕ   ФЗО   Приватно   друг начин,
- Нешто друго, наведете и дали ги добивате на товар на фондот или приватно

20. Дали сте корисници на некаков вид на бенефиција :

- Социјална помош   Да   НЕ
- Посебен додаток   Да   НЕ
- Право на скратно работно време   Да   НЕ

Нешто друго, наведете _____

21. Информации за предшколска возраст

- Дали детето посетува/ло градинка   Да   Не
- Центар за згрижување   Да   Не
- Приватен центар за згрижување   Да   Не
- Во домот со член на семејството   Да   Не
- Во домот со дадилка   Да   Не
- Друг тип на згрижување _____
- Дали оди со придружба   Да   Не

-
- Општ асистент (за трансфер, за одење во тоалет итн.)   Да   Не
28. Дали Вашето дете користи асистивна технологија на училиште?   Да   Не
29. Дали Вашето дете има потреба од асистивна технологија?   Да   Не
30. Дали Вашето дете има потреба од адаптации во училиште? Какви?

---

31. Наведете кои се адаптации ги има во училиштето на Вашето дете:

Рампа	Да	Не
Пристапност до 1 спрат	Да	Не
Пристапност до 2 спрат	Да	Не
Адаптиран тоалет	Да	Не
Адаптиран мебел	Да	Не
Држачи, ракохвати	Да	Не
Безбедносни огради	Да	Не
Паркинг место за лица со хендикеп	Да	Не
Посебна просторија за менџирање на состојбата на вашето дете	Да	Не
Светлосна адаптација	Да	Не
Звучна адаптација	Да	Не

Нешто друго, наведете _____

Ништо од горенаведеното _____

32. Дали сметате дека Вашето дете има потреба од систем за учење од дома (Home schooling)

Да   Не

33. Дали Вашето дете има потреба од учење од дома во текот на целата училишна година или само повремено, согласно потребите?

Постојано   Да   Не

Повремено   Да   Не

По потреба   Да   Не

Нема потреба од такво нешто _____

34. Доколку Вашето дете е во инклузивно редовно образование, наведете колку деца вкупно брои одделението и колку деца има со посебни потреби вклучувајќи го и вашето

- Број на деца во одделение _____ Број на деца со посебни потреби _____

35. Дали во училиштетеи кое го посетува Вашето дете се почитува законската ставка за намалување на бројот на деца доколку е вклучено дете со посебни потреби?

Да

Не

Други информации за потребите на децата со хендикеп

36. Дали имате потреба од специјален превоз (до образовни или здравствени институции, центри за рехабилитација, и др.

Да

Не

37. Каков сè превоз користите (сопствен, јавен, комбе за лица со хендикеп, организиран превоз од општината, платен превоз од општината за користење на сопствено возило или ништо од горенаведеното) _____

38. За која намена Ви е потребен превоз:

- До училиште / градинка
- До здравствена институција (болници, центри за рехабилитација, бањи итн.)....
- До Дневен центар
- За посета на разни културни и спортски манифестации и случувања (кино, театар, концерти, натпревари и сл.)

- Друго (наведете) _____

Информации за можна дискриминација потребите на децата со хендикеп

39. Дали сте запознаени со Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп?

Да

Не

40. Дали некогаш вашето дете било дискриминирано по основ на хендикеп?

Да

Не

41. Дали некогаш сте поднеле предмет за дискриминација во комисијата за дискриминација?

Да

Не

42. Дали некогаш сте размислувале да поднесете предмет за дискриминација? Ако е да, Ве молиме наведете ја областа (образование, здравство итн.)

Да, во областа _____ Не

43. Во која област најтешко ги остварувате правата на Вашето дете (1 е најтешко ги остварувам, а 5 најлесно)

	1	2	3	4	5
Здравство					
Образование					
Социјална заштита					
Друго (наведете ја областа)					

44. Какви поддршка, сервиси и кои услови ви се најпотребни ?

Ве молиме оценете ги сите понудени опции – со 9 најмногу важни, а со 1 најмалку важни

- Адаптација на простор (училиште, градинка, институција)
- Патронажна посета во домашни услови
- Личен асистент
- Образовен асистент
- Правна помош за остварување на одредени права
- Обуки за родители (за самозастапување, за споровување со развојните периоди низ кои минува вашето дете, обука за конкретни терапии и др.)
- Родителска поддршка за разменување на искуства
- Психолошка поддршка (индивидуална и/или семејна)
- Поддршка - обуки за наставниците во инклузивното образование или родителите на децата со типичен развој
- Дневни центри
- Згрижувачки центри
- Специјализирани обуки (наведете кои) _____
- Обука на детето за самостојно и независно живеење

45. Дали сте член на некое здружение?

Да Не

46. Ако одговорот на претходното прашање е да, Ве молиме наведете во кое/кои?

47. Датум на пополнување на прашалникот _____

48. Место за Забелешка

ПРАШАЛНИК Б

Основната цел на овој прашалник е да се детектираат потребите и проблемите на семејства со лица со хендикеп над 18 години во општините Битола, Новаци и Могила. Прашалникот е дел од истражувањето во рамките на проектот „Мапирање на потребите на лицата / децата со хендикеп во Битолскиот регион“ што Ресурсниот Центар на родители на деца со посебни потреби го спроведува со финансиска поддршка од Полио Плус движење против хендикеп, а како дел од проектот „Маргина Опскура“ кој е финансиран од Европската Унија.

Прашалникот се состои од вкупно 36 прашања од повеќе области: образование, вработување, прашања за познавањето на Конвенцијата за правата на лицата со попреченост, можна дискриминација како и прашања од социјалниот живот.

Со податоците ќе се постапува согласно Законот за заштита на личните податоци, а сите податоци добиени во прашалникот ќе се користат исклучиво во функција на обезбедување помош и бенефиции за лицата со хендикеп и нивните семејства.

Прашање 1: Име и презиме (на лицето со хендикеп)

Прашање 2: Место на раѓање _____

Прашање 3: Завршено образование :

- без образование
- основно

- средно
- високо

Прашање 4: Дали сте завршиле во:

- редовно училиште
- специјално училиште
- во специјални паралелки во редовните училишта

Прашање 5: Во кое место (град) сте завршиле средно образование _____

Прашање 6: Во кое место (град) сте завршиле високо образование _____

Прашање 7: Дали би сакале да продолжите со формално образование?

- да
- не

Прашање 8: Дали би сакале да продолжите со неформално образование?

- да
- не

Прашање 9: Дали живеете :

- самостојно
- во заедница со родителите

Прашање 10: Ако живеете во заедница, дали би сакале да живеете самостојно?

- да
- не

Прашање 11: Дали сте во брак?

- да
- не

Прашање 12: Дали имате деца?

- да
- не

Прашање 13: Дали сте во работен однос?

- да
- не

Прашање 14: Ако не сте во работен однос, дали некогаш сте работеле?

- да
- не

Прашање 15: Ако порано сте работеле, која е причината за престанок на работниот однос?

- Фирмата повеќе не работи
  - Сте добиле отказ
  - Сами сте дале отказ
  - Друго (наведете) _____
-

Прашање 16: Ако сте вработен, работите во

- Во државна институција/организација
- Во приватна фирма
- Во заштитно трговско друштво
- Во сопствена фирма, сте се самовработиле

Прашање 17: Дали вие користите некакви олеснувања на работното место?

- да (наведете кои) _____
- не

Прашање 18: Дали вашиот работодавец користи некои повластени државни бенефиции, од фактот дека вработил лице со хендикеп?

- Надомест за здравствено и пензиско осигурување
- Надомест за адаптација на работно место
- Други надоместоци/бенефиции (наведете кои) _____

Прашање 19: Како се вработивте?

- Преку оглас
- Агенција за вработување
- Преку акција на Влада на Р.Македонија за вработување на лица со посебни потреби

- Пријатели
Друго (наведете) _____

Прашање 20: Каков вид на хендикеп имате (физички, сензорен, интелектуален, комбиниран)?
(незадолжително)

Прашање 21: Дали работите со скратено работно време?

- Да
 Не

Прашање 22: Дали сметате дека треба да имате бенифициран работен стаж?

- Да
 Не

Прашање 23: Кои се други привилегии ги очекувате од државата?

Прашање 24: Дали Ви е потребен работен асистент

- Да
 Не

Прашање 25: Како треба да се плаќа надоместокот на работниот асистентот:

- Да го плаќа корисникот
 Државата, но и корисникот да партиципира во надоместокот
 Државата

Прашање 26: Дали сметате дека лицата со хендикеп полесно се вработуваат од порано?

- Да
 Не
 Не знам

Прашање 27: Дали знаете дека Агенцијата за вработување организира обуки за преквалификација на невработените во кои спаѓаат и лица со хендикеп за професии кои се конкуретни на пазарот на трудот?

- Знаам
-

-
- Сум слушал/а , ама не знам за што точно се работи
  - Не знам

Прашање 28: Доколку знаете за обуките, дали сте присуствувале на некоја, наведете на која обука сте учествувале и колку таа ви помогнала за полесно да се вработите?

Прашање 29: Дали сте запознаени дека во текот на цела година Агенцијата за вработување организира обуки за самовработување за лицата со хендикеп, преку кои ако се самовработаат државата им дава разни бенефиции(им помага финансиски да отворат своја фирма, им ги плаќа придонесите, им дава по извесен период од работењето на фирмата одредени средства за опрема и др.)?

- Знаам
- Не знаам
- Сум слушал/а, но не сум се заинтересирал/а

Прашање 30: Дали сте запознаени со Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп?

- да
- не

Прашање 32: Дали некогаш сте биле дискриминирани по основ на хендикеп?

- да
- не

Прашање 33: Дали некогаш сте поднеле предмет за дискриминација ?

- да
- не

Прашање 34: Ако одговорот на претходното прашање е да, во која институција?

- Народен правобранител (Омбудсман)
- КЗД (Комисија за заштита од дискриминација)
- МВР
- друго _____

Прашање 35: Во која област најтешко ги остварувате правата (1 е најтешко ги остварувам, а 5 најлесно)

	1	2	3	4	5
Здравство					
Образование					
Социјална заштита					
Човекови права					
Друго наведете ја областа)					

Прашање 36: Што е она за што државата треба повеќе да се ангажира во насока на подобрување на условите за живот на лицата со хендикеп?

**Здружение на граѓани Ресурсен Центар
на родители на деца со посебни потреби**

ул. Васко Карангелески бр. 33, Скопје
тел: +389 2 2457 707; +389 78 449 851; +389 78 449 852
емаил: resursen.centar@yahoo.com
www.resursencentar.mk